

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIY TADQIQOTLAR:

DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

2022
IYUN
№41

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.tadqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
1-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-1**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-1**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 41-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 43 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги ҳузуридаги ёшлар муаммоларини ўрганиш ва истиқболли кадрларни тайёрлаш институти)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

1. Абдуллаев Аваз, Исроилов Нодирбек Ислон ўғли ЙЎЛ ҲАРАКАТИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШНИНГ АСОСИЙ МАҚСАДИ, ЙЎЛ ТРАНСПОРТ ҲОДИСАЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ	7
2. Саъдуллаев Ғайратжон Абдужаббор ўғли, Саъдуллаева Шахноза Фарход қизи ҲУҚУҚБУЗАРЛИК СОДИР ЭТИШГА МОЙИЛ БЎЛГАН ШАХСЛАР БИЛАН ИШЛАШ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	10
3. Ахматов Элмурод Сунатилло ўғли, Ҳамраева Лола Алишер қизи МАҲКУМЛАР ОНГИДА ҚОНУНГА ИТОАТКОР ХУЛҚ-АТВОРНИ, ШАКЛЛАНТИРИШДА ТАЪЛИМНИНГ ЎРНИ	12
4. Абдуллаев Файзулла, Хайитмуродов Мухриддин Отамурод ўғли ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЙЎЛ ҲАРАКАТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ УСЛУБИЙ ВА АМАЛИЙ ТАДБИРЛАРИ	15
5. Ҳамраева Нодира Ғанджабай қизи МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ЗА КОРРУПЦИОННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ	18
6. Ҳ.Д. Абдухалилов ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИ ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛАЁТГАН ЖИНОЯТЛАР ВА УНИНГ КРИМИНОЛОГИК ТАСНИФИ	21
7. Шамсидинов Зайниддин Зиёвиддинович ИШТИРОКЧИЛИКДАГИ ЖИНОЯТЛАРНИНГ СОДИР ЭТИЛИШИ ВАҚТИНИ АНИҚЛАШГА НИСБАТАН ЁНДАШУВЛАР	24
8. B. Akbarova FUQAROLIK ISHLARINI KO'RISH VA HAL QILISHDA PROTSESSUAL MUDDATLARNING AHAMIYATI	27
9. Qayumjonov Rustamjon Ravshanbek o'g'li YOSHLARGA YARATILAYOTGAN ISLOHOTLARNING HUQUQIY ASOSLARI	29
10. Rahmonov Alisher Ulug'bek o'g'li YOSHLAR SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI	31
11. Жўмардов Мирзамурод Шодиёр ўғли, Абжалилов Ҳикматилло Абдурашид ўғли БОЛАЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ ЙЎЛ-ТРАНСПОРТ ҲОДИСАЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШГА ҚАРАТИЛГАН ЧОРА-ТАДБИРЛАР МАЗМУН-МОҲИЯТИ	32
12. Қушбоқов Шохрух Хасан ўғли, Омонов Шавкат Самитилло ўғли МАҲКУМЛАРНИ КАСБ-ҲУНАРГА ЎРГАТИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА МОҲИЯТИ	35
13. Abdunazarov Abdurahmon Toshtemirovich ALIMENT UNDIRILISHGA OID MASALALAR	37
14. Abduqodirov Axrorbek Qobuljon o'g'li KORRUPSIYA BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNING KRIMINALISTIK HUQUQIY TAVSIFI	39
15. Farxutdinova Matluba, KORRUPSION JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA TERGOVNI REJALASHTIRISH VA UNING AHAMIYATI	41

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

ЙЎЛ ҲАРАКАТИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШНИНГ АСОСИЙ МАҚСАДИ, ЙЎЛ ТРАНСПОРТ ҲОДИСАЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ

Абдуллаев Аваз
ИИБ Академияси катта ўқитувчиси
Исроилов Нодирбек Ислоҳ ўғли
ИИБ Академияси курсанти
Тел. +99890-032-32-98

Аннотация: Мақолада мамлакатимиз ҳудудида йўл ҳаракати хавфсиз ташкил қилишнинг асосий мақсад ва вазифалари ҳамда йўл транспорт ҳодисасини олдини олишда амалий тадбирларнинг ўрни кенг ёритиб берилган.

Таянч иборалар: йўл, ҳайдовчи, йўл ҳаракати, ҳаракат хавфсизлиги, автомобиллар, транспорт оқими, фаолият, такомиллаштириш, йўللارни лойиҳалаш.

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашнинг ўзига хос хусусиятлари. Бугунги шиддатли замонда транспорт воситалари кундалик ҳаётимизнинг энг яқин кўмакчиси бўлиб қолмоқда. Юртимизда аҳоли турмуш фаровонлигининг юксалиши, айниқса, автомобилсозлик саноати изчил ривожланиб бораётгани натижасида шахсий транспорт воситалари сони сезиларли даражада ошиб, йўللarda автоуловлар катнови кўпайган.

Бу эса, табиийки, ҳаракатланиш хавфсизлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳаёти ва соғлигини, мол-мулкларини ҳимоя қилиш самарадорлигини янада оширишни тақозо этади. Мазкур масалага давлатимиз томонидан алоҳида эътибор қаратилиб, соҳанинг ҳуқуқий механизми мустаҳкамлангани ва улар асосида қатор ишлар олиб борилаётгани диққатга сазовор.

Йўл-транспорт ҳодисалари олди олиниши ҳайдовчи ва пиёдаларнинг ҳаракатланиш хавфсизлиги қоидаларига риоя этиши билан боғлиқ, албатта. Шунинг унутмаслик керакки, ҳайдовчи нафақат транспорт воситасининг бошқарувчиси, балки ҳаракатланиш хавфсизлиги учун жавобгар шахс ҳамдир. Афсуски, айрим ҳайдовчилар ана шу жавобгарлик ва масъулиятни унутиб қўйиши турли нохушликларга олиб келмоқда. Бундан ташқари, транспорт воситаларининг техник жиҳатдан соз бўлмоғи талаб этилади. Шунга кўра, Транспорт воситаларини мажбурий техник кўрикдан ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомга мувофиқ, йўловчи ва хавфли юкларни ташувчи транспорт воситалари бир йилда икки марта, юридик ва жисмоний шахсларга қарашли бўлган транспорт воситалари бир марта техник кўрикдан ўтказилаётгани ўз натижасини бермоқда.

Айтиш жоизки, ҳозирги замон талабларидан келиб чиққан ҳолда, Ички ишлар вазирлиги, шу жумладан, унинг таркибий қисми бўлган Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати томонидан илғор технологиялар имкониятидан кенг фойдаланиш чоралари кўриляптир. Бу йўл ҳаракати хавфсизлиги билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда мавҳум тортишувли йўл транспорт ҳодисаларига аниқлик киритишда кўл келмоқда.

Йўл ҳаракатини ташкил этиш деганда—транспорт воситалари оқимини максимал даражада йўлнинг геометрик ўлчам имкониятларидан фойдаланиб, унинг ҳар хил бўлакларида хавфсиз ҳаракат тартибини ва юқори ўтказиш қобилиятини таъминлашга қаратилган тадбирлар тизими тушунилади. Йўл ҳаракатини ташкил этиш тамойиллари транспорт оқимини тўғри йўналтиришга, керак ҳолларда уларни тезликлар бўйича гуруҳларга ажратишга, ҳар бир йўл бўлаги учун рационал тезликларни белгилашга, ҳайдовчиларга ўз вақтида ҳаракат маршрути ва йўл шароити тўғрисида ахборот беришга қаратилган. Ҳаракатни ташкил этишнинг такомиллаштириш прогрессив бошқариш (ҳаракатни бошқаришнинг автоматик тизими; светофор объектларини «яшил тўлқин», «яшил кўча» тизими усулида ишлаши; тезлашувчи – секинлашувчи, реверсив, резерв тасмалардан фойдаланиш, баъзи бир кўчаларни

бир томонлама ҳаракатга ўтказиш ва ҳ.к.) чорраҳаларни ҳар хил сатҳда ўтказиш, шунингдек транспорт воситаларининг ҳаракат маршрутини рационал равишда танлаш ёрдамида эришилади. Йўл ҳаракатини ташкил этишда электрон ҳисоблаш машиналари (АКТ) ёрдамида автобус ва троллейбус, ялпи юк ташувчи автомобилларнинг оптимал ҳаракатланиш графини тўғри тузиш катта аҳамиятга эга. Тифиз соатларда ҳаракатни ташкил этиш мақсадида асосий магистралнинг тирбанд йўл бўлакларидаги транспорт оқимининг ҳаракатини айланима йўллар орқали ўтказишга интинилади. Ҳаракатланиш тартибини ошириш учун автомобиль ва автобусларга икки томонлама радиоалоқа ўрнатилади. Бу эса ҳаракат ўзгаришини йўлда назорат қилиш имконини беради.

Йўл ҳаракатини ташкил қилишнинг асосий мақсади деб ҳар хил транспорт воситаларини юқори тезлик билан йўлнинг турли бўлагидан йилнинг ҳар қандай об-ҳаво шароитларида хавфсиз ўтказиш тушунилади.

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашнинг долзарб йўналишлари:

Автомобиль йўллари инфратузилмасини такомиллаштириш ва уларнинг сифатини яхшилаш, йўл ҳаракати иштирокчиларининг “пиёда – жамоат транспорти – велотранспорт – автотранспорт” устуворлиги асосида хавфсиз ҳаракатланиши учун ишончли шарт-шароитлар яратиш;

Ҳайдовчиларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизими-га инновацион педагогик технологияларни жорий қилган ҳолда, ўқув жараёнини сифат жиҳатидан янги босқичга олиб чиқиш;

Ҳайдовчи ва пиёдаларнинг йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилиш маданиятини ошириш, ҳар қандай қоидабузарлик учун жазо муқаррарлигини таъминлаш;

Йўл ҳаракати қоидалари асосларини болаликдан сингдиришни йўлга қўйиш, ушбу амалиётни мактабгача таълим ташкилотлари ва умумтаълим мактабларида жорий этиш;

Йўл ҳаракатини ташкил этишни тўлиқ рақамлаштириш, илғор ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилган ҳолда, янги бошқарув ва назорат тизимларини татбиқ қилиш.

Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисидаги, қонунда йўл, йўл ҳаракати, йўл ҳаракати хавфсизлиги, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш, йўл ҳаракати қатнашчиси ва транспорт воситаси, ҳаққида қисқача тушунчалар келтириб ўтилган.

Йўл - транспорт воситалари қатнови учун қурилган ёки мослаштирилган ва худди шу мақсадда фойдаланишга ер минтақаси ёхуд сунъий иншоот юзаси;

Йўл-ҳаракати – одамлар ва юкларни транспорт воситалари ёрдамида ёки бундай воситаларсиз йўллар доирасида ҳаракатланиши жараёнида юзага келувчи муносабатлар мажмуи;

Йўл ҳаракати қатнашчиси – йўл ҳаракати жараёнида транспорт воситасининг ҳайдовчиси, йўловчиси ёки пиёда тариқасида бевосита иштирок этаётган шахс;

Йўл ҳаракати хавфсизлиги – йўл ҳаракати қатнашчиларнинг йўл-транспорт ҳодисалари ва уларнинг оқибатларидан ҳимояланганлик даражасини акс эттирувчи йўл ҳаракати ҳолати;

Йўл-транспорт ҳодисаси – транспорт воситасининг йўлдаги қатнови жараёнида содир бўлиб, фуқароларнинг ўлими ёки уларнинг соғлигига зарар етишига, транспорт воситаларига, иншоотлар, юклар шикастланишига ёки бошқа тарзда моддий зарар етказилишига сабаб бўлган ҳодиса;

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш - йўл-транспорт ҳодиса-ларининг юзага келиш сабабларининг олдини олишга, бундай ҳодисалар оқибатларининг оғирлигини енгиллаштиришга қаратилган фаолият;

Транспорт воситаси – одамларни, юкларни ташишга ёки махсус ишларни бажаришга мўлжалланган қурилма.

Бу тушунчалар ва тамойилар йўл ҳаркати хавфсизлигини таъминлашнинг асосий мезонлари бўлиб ҳаракат хавфсизлигини таъминлашда муҳим вазифаларни белгилаб беради.

Жумладан, Самарқанд вилоятида жорий йилнинг 4 ойи давомида **274654** та қоидабузарликлар аниқланган бўлиб, улардан **93616** таси қўпол қоидабузарликларни ташкил этади. Уларга автомобилни маст ҳолда бошқариш, ноқонуний қўшимча жиҳозлар ўрнатиб олиш, қувиб ўтиш, одам ташиш ва телефондан фойдаланиш қоидаларини бузиш ҳамда автомобилни тегишли ҳужжатларсиз ва мажбурий суғурта полисларисиз бошқариш шулар жумласидан.

Бугунги кунда Самарқанд вилоятида йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олишда

йўл ҳаракати хавфсизлиги ходимлари билан корхона ва ташкилотлар, олий ва ўрта-маҳсус таълим, мактабгача таълим муассасалари, маҳалла, ота-оналар ҳамда кенг жамоатчилик ўртасида ҳамкорлик ҳам йўлга қўйилган.

Фуқароларга йўл-транспорт ҳодисаларининг келиб чиқиш сабаблари тушунтирилиб, уларнинг салбий оқибатлари хусусида атрофлича маълумот берилмоқда. Мунтазам равишда кўргазмали тадбирларнинг ўтказиб борилиши, йўл транспорт ҳодисалари сони камайишида муҳим аҳамият касб этмоқда.

Пиёдаларни уяли алоқа воситаларидан фойдаланиш қоидаларига риоя қилмасликлари ҳам кўплаб йўл-транспорт ҳодисаларининг юз беришига олиб келмоқда.

Ҳайдовчилар билан биргаликда йўловчилар ҳам йўл ҳаракати қоидаларига тўлиқ риоя қилишлари ва юзага келаётган салбий ҳолатларнинг олдини олишга масъул эканликларини унутмасликлари керак. Энг муҳими, ҳар бир фуқаро йўл ҳаракати қоидаларига қатъий риоя қилиш орқали ўзининг ҳам, ўзгаларнинг ҳам ҳаётини асрашга, оиласи, яқинлари тинчлигини таъминлашга ҳисса қўшадилар.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида» 172-сонли қарори 12.04.2022 йил.

2. Ўзбекистон Республикасининг қонуни «Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғриси»да ЎРҚ-348-сон 10.04.2013 йил

3. Азизов Қ.Ҳ. Ҳаракат хавфсизлигини ташкил этиш асослари. Дарслик. – Тошкент: 2004 йил

ҲУҚУҚБУЗАРЛИК СОДИР ЭТИШГА МОЙИЛ БЎЛГАН ШАХСЛАР БИЛАН ИШЛАШ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Саъдуллаев Ғайратжон Абдужаббор ўғли,

ИИБ Академияси Олий таълимдан

кейинги таълим факультети докторанти

Телефон: +998(90) 920 13 66

iamsadullayev713@gmail.com

Саъдуллаева Шахноза Фарход кизи,

ИИБ Академияси 3 ўқув курси 308-гуруҳ курсанти

Телефон: +998(90) 920 13 66

iamsadullayeva202@gmail.com

Аннотация. Ушбу мақолада профилактика инспекторининг ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахслар билан ишлаш фаолиятининг ҳуқуқий жиҳатлари таҳлил қилинган, ушбу фаолиятнинг асосий йўналишлари, ўзига хос хусусиятлари, хорижий давлатларнинг илғор иш тажрибалари ёритилган.

Калит сўзлар: профилактика инспектори, ҳуқуқбузарлик, ғайриижтимоий ҳуқ-атвор, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахслар

Мамлакатимизда амалга оширилаётган суд ҳуқуқ тизими ислоҳатларининг бош мақсадларидан бири инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларининг самарали муҳофаза этилишини таъминлашдир.

Маълумки, ҳар бир ҳуқуқий фаолият, муносабат ҳуқуқий нормалар орқали тартибга солинади. Ҳуқуқ назариясида эса бундай *ҳуқуқий тартибга солиш* ҳуқуқий воситалар ёрдамида ижтимоий муносабатларни тартибга солиш, қўриқлаш, уларни жамиятнинг ижтимоий эҳтиёжига мувофиқ равишда ривожлантириш мақсадида мунтазам, норматив таъсир этиш жараёни тушунилади. Ҳуқуқий тартибга солиш ижтимоий муносабат субъектларининг юридик ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаб, уларнинг бажарилишини таъминлайди¹.

Қонун жамиятнинг давлат ва маъмурият органлари: милиция, прокуратура ҳамда қонунлар ижросини таъминлашга сафарбар этилган бошқа тузилмалари фаолияти устидан самарали назоратини ўрнатиши керак².

Қонун устиворлигини таъминлаш ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг асосий принципларидан бири. Қонунийлик ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини амалга оширувчи ҳар бир субъектнинг қонунга тўлиқ риоя қилган ҳолда фаолият кўрсатишини талаб этади. Хусусан, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг доир чора-тадбирларни амалга оширишда фойдаланиладиган барча усул ва воситалар қонун асосида, унга қатъий риоя қилинган ҳолда қўлланилиши керак.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси³ нормалари жиноятларнинг ва улар билан боғлиқ салбий иллатларнинг олдини олиш бўйича талаблар белгиланган.

Ўзбекистонда давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қиладиган, ўз ҳудудида истиқомат қилувчи барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналари ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратди. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар (2, 4-моддалари).

Профилактика инспекторининг ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахслар билан ишлаш фаолиятида Конституция талабларини бажаришда вужудга келадиган ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишда Ўзбекистон Республикасининг қонунлари, хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят процессуал ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекслари муҳим ўрин тутди.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 2-моддасида жиноятларни олдини олиш, фуқароларни мамлакатимиз Конституцияси ва қонунларига риоя қилиш руҳида тарбиялаш

1 Одиқориев Ҳ. Т., Тультеев И. Т. ва бошқ. Давлат ва ҳуқуқ назарияси.—Т., 2009. —225-б.

2 Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. Т. 4.— Т.: “Ўзбекистон”, 1996. 185-б.

3 Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // <https://lex.uz/uz/>

мазкур кодекснинг вазифалар эканлиги, 7-моддасида эса жиноят содир этган шахсга нисбатан у ахлоқан тузалиши ва янги жиноят содир этишининг профилактикаси учун зарур ҳамда етарли бўладиган жазо тайинланиши ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораси қўлланилиши кераклиги кўрсатилган.

Бундан ташқари, мазкур Кодекснинг умумий қисмида кўрсатилган бир қатор нормалар, хусусан зарурий муҳофаа (37-модда), охириги зарурат (38-модда), ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказиш (39-модда), енгилроқ жазо тайинлаш (57-модда), қилмиш ёки шахс ижтимоий хавфлилигини йўқотганлиги муносабати билан уни жазодан озод қилиш (65-модда), айбдорни чин кўнгилдан пушаймон бўлганлиги муносабати билан жазодан озод қилиш (66-модда), ярашилганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилиш (66¹-модда), жазони ўташ муддатидан илгари шартли озод қилиш (73, 89-моддалар), жазони енгилроғи билан алмаштириш (74, 90-моддалар) мажбурлов чораларини қўллаган ҳолда жавобгарликдан ёки жазодан озод қилиш (87-модда), тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини тайинлаш (94-модда) бевосита жиноятларнинг профилактикасига, унинг сабаб ва шароитларини бартараф этишга, жиноят содир этган шахсларни ахлоқан тузалиш йўлига киритишга, уларнинг янги ижтимоий хавфли хатти-ҳаракат содир этишининг олдини олишга қаратилган.

Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги 2014 йил 14 май қонуни бевосита жамиятда ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликнинг профилактикасини самарали ташкил этиш имкониятини янада ошишига хизмат қилади. Ушбу қонун асосида ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасининг чора-тадбирлари, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси субъектлари ваколатларини аниқ йўналишларини белгилаб берди.

Булар эса ўз навбатида ҳуқуқбузарликлар профилактикасида ғайриижтимоий ҳуқ-атворни аниқлаш ва унинг профилактикасини ташкил этишда муҳим аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. *Одилқориев Ҳ. Т., Тультеев И. Т.* ва бошқ. Давлат ва ҳуқуқ назарияси.—Т., 2009. —225-б.
2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси [//https://lex.uz/uz/](https://lex.uz/uz/)
3. *Каримов И.А.* Бунёдкорлик йўлидан. Т. 4.— Т.: “Ўзбекистон”, 1996. 185-б.

МАҲКУМЛАР ОНГИДА ҚОНУНГА ИТОАТКОР ХУЛҚ-АТВОРНИ, ШАКЛЛАНТИРИШДА ТАЪЛИМНИНГ ЎРНИ

Ахматов Элмурод Сунатилло ўғли
ИИВ Академиясикурсанти
Ҳамраева Лола Алишер қизи
ИИВ Академиясикурсанти
Тел. +99897-772-73-50

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасида маҳкумлар онгида қонунга итоаткор хулқ-атворни, шакллантиришда масфавий таълимнинг ўрни ҳақида амалий ютуқлар ва камчиликлар таҳлил қилиниб кўриб чиқилган.

Таянч тушунчалар: масфавий талим; тарбия; қонунга итоаткор хулқ-атворни.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 16 апрелдаги 318-сонли қарори билан тасдиқланган 2-илоvasида «Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта маҳсул таълим вазирлиги Касб-хунар таълими марказининг жазони ижро этиш муассасалари ҳудудида жойлашган ҳамда Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги тасарруфига ўтказилаётган касб-хунар таълими муассасаларининг рўйхати кўрсатилган. Жумладан:

1. Тошкент вилоятида жойлашган 21-сон жазони ижро этиш колонияси қошидаги 22-сон касб-хунар мактаби.
2. Тошкент вилоятитада жойлашган Тарбия колонияси қошидаги 24-сон касб-хунар мактаби.
3. Қарши қурилиш касб-хунар коллежининг 2-сон жазони ижро этиш колонияси қошидаги бўлими.
4. Косон шаҳар «Агробизнес» касб-хунар коллежининг 10-сон жазони ижро этиш колонияси қошидаги бўлими.

Жазони ижро этиш муассасаларида тарбиявий иш қўйидаги шаклларда олиб борилади:

- яккатартибда;
- гуруҳ шаклида;
- оммавий шаклда.

Ушбу шаклдаги тарбиявий ишлар психологик-педагогик методларни кенг қўллаган ҳолда олиб борилади.

Тарбиявий ишнинг бирмунча самарали шакли – маҳкумлар ўртасида якка тартибда иш олиб бориш. Якка тартибдаги тарбиявий иш мазмунини: ўзаро муносабатлардаги маҳкумларнинг характери ни ўрганиш; норасмий етакчилар (лидерлар) ни аниқлаш; жиноятчи шахсини ўрганиш ва турли хил тоифага мансуб маҳкумлар билан ишни ташкил этишнинг ўзига хос методикасини ишлаб чиқиш; муайян маҳкумлар билан якка тартибда ишларни олиб бориш режаларини тузиш ва ташкил этиш; сақлаш режимини қўпол тарзда ёки ашаддий бузувчи маҳкумлар билан ишлашни ташкиллаштириш; маҳкумларни озод қилишга тайёрлаш ва бошқа шу кабиларни ўз ичига қамраб олади.

Гуруҳ билан олиб бориладиган тарбиявий иш шакллари ҳам энг кўп тарқалган бўлиб, бунда суҳбатлар, ижтимоий-ҳуқуқий ва иқтисодий масалалар билан шуғулланиш, маҳкумлар туркуми (отряди) йиғилишларини ўтказиш кўринишида олиб борилади.

Тарбиявий иш оммавий шаклда турлича кўринишда ўтказилиши мумкин, яъни маъруза, савол-жавоб, ижодий кечалар ташкил этиш, бадий концертлар ва бошқа шу каби оммавий-маданий тадбирларни уюштириш. Бундан кўзланган асосий мақсад маҳкумлар орасида турли сабабларга кўра вужудга келувчи зиддиятларнинг келиб чиқишига йўл қўймаслик, жазони ўташ тартиби ва интизомни мустаҳкамлаш, маҳкумларнинг муайян муддат мобайнидаги бўш вақтларини мазмунли ўтказишдир.

Маҳкумларни тарбиявий ишларга оид тадбирлардаги фаол иштироки жазони ижро этиш муассасаси маъмурияти томонидан рағбатлантириб борилиши ва уларнинг ахлоқан тузалиш даражасини аниқлашда эътиборга олиниши шарт.

Тарбиявий иш дифференциация асосида, жазони ижро этиш муассасаси турини, жазо муддатини ва сақлаш шароитини, шунингдек маҳкум шахсининг хусусиятларини ҳисобга

олган ҳолда ташкил этилади.

Маҳкумлар билан тарбиявий иш олиб боришда матбуот, радио, телевидение, кинофильмлардан, кутубхона ва бошқа воситалардан фойдаланилади.

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 14 мартдаги «Маҳкумларнинг ҳамда камокда сақланаётган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш механизмлари такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги қонунига асосан ЖИК 97-моддаси олтинчи қисм билан тўлдирилди:

«Тарбиявий ишлар босқичма-босқич равишда қуйидагича амалга оширилади:

– озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахс жазони ижро этиш муассасасига келган вақтда унинг психологик қиёфасини, тузалиш йўлига ўтишга мойиллигини аниқлаган ҳолда уни дастлабки тарзда ўрганиш;

– озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахсларнинг онгини ўзгартириш бўйича тадбирлар ўтказиш, уларда содир этган жиноятдан пушаймон бўлиш ҳиссини уйғотиш;

– озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахсларнинг талаб мавжуд бўлган касблар ва мутахассисликларга оид касбий таълимини ташкил этиш, ўқишни тугаллаганидан сўнг тегишли ҳужжат бериш ҳамда уларни кейинчалик ишга жойлаштириш».

Энди озодликдан маҳрум этилган шахслар ҳам масофавий олий таълим олиш ҳуқуқига эга бўлдилар. Пенитенциар педагогика бўйича олимлар маҳкум шахсларни тузатишдаги асосий воситалардан бири сифатида таълим жараёнини ва унинг маҳкумларни уз-узини бошқаришдаги ролини урганган. Мамлакатимизда ҳам жиноят содир этиб озодликдан маҳрум этиш тарикасидаги жазони утаётган маҳкум ёшларнинг таълим олишларига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Жазони ижро этишда маҳкумларга таълим беришнинг сифатини ошириш. Таҳлиллар натижасида аниқландики, кўпчилик маҳкумлар умумий ёки касб-хунар таълимини олмаган бўлиб, уларнинг айримлари ўқиш ёзишни ҳам билмайди. Бунинг натижасида улар ҳаётда ўз ўрнини топишда ва ишлашда кўп қийинчиликларга дуч келадилар. Бунда таълимнинг сифатини ошириш бўйича хорижий давлатларнинг тажрибасини ўрганиш муҳим аҳамиятга эга.

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, озодликдан маҳрум этиш муассасаларида жазо ўтаётган маҳкумларнинг маълум бир қисмини тўлиқ ва умумий ўрта маълумотга, айрим ҳолларда бошланғич таълимга эга бўлмаганлар ташкил этади.

Касбий тайёргарлик маҳкумларни ахлоқан тузатишнинг таъсирчан воситаси ҳисобланади. Кўплаб тадқиқотлар ва амалиёт гувоҳлик беришича, умумий ва хунар таълимининг даражасини кўтариш маҳкумнинг хулқ-атвори билан мустаҳкам алоқада. Умумий маълумот даражасининг ўсиши, айниқса, озодликдан маҳрум қилиш тарикасидаги жазони ўтаётган шахслар учун жуда муҳимдир.

Умумий ва хунар таълими маҳкумнинг шахсини баҳолашда ҳисобга олинади, унинг ҳуқуқий мақомига таъсир қилади. Озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган шахсларнинг масофавий таълим шакли орқали умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар таълими ва олий таълим олиши учун имконият ва шароитларни яратилмоқда, Шу мақсадда 2021/2022 ўқув йилидан бошлаб озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган шахсларнинг масофавий таълим шакли орқали:

- умумий ўрта таълим олиши учун жазони ижро этиш муассасаларида фаолият кўрсатаётган умумтаълим муассасаларида;

- ўрта махсус, касб-хунар таълими олиши учун жазони ижро этиш муассасаларида фаолият кўрсатаётган касб-хунарга ўқитиш марказларида;

- олий таълим олиши учун иловага мувофиқ олий таълим муассасаларида махсус ўқув гуруҳлари ташкил этиш кўзда тутилмоқда.

Лойиҳага қўра, махсус ўқув гуруҳида таълим олувчилар сони 30 кишидан ортиқ бўлмайди ва олий таълим муассасаларининг белгиланган умумий қабул квоталари сонига ҳам кирмайди ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетидан молиялаштирилади.

Ушбу устувор вазифалар орқали маҳкумларни таълимини ижобий йўлга қўйган ҳолда уларнинг маънавиятини ривожлантириш ва қилган қилмишини тўлиқ равишда англаб етиб, жамиятимизга фойдаси тегадиган инсонларни қўпайтириш имконига эга бўламиз деб айтсак муболаға бўлмайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 16 апрелдаги «Озодликдан маҳрум этилган шахслар учун умумий таълим ва касб-ҳунарга ўқитиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 318-сонли қарори // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.04.2019 й., 09/19/318/2956-сон.

2. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 14 мартдаги «Маҳкумларнинг ҳамда қамокда сақланаётган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш механизмлари такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ-530-сон Қонуни // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.03.2019 й., 03/19/530/2769-сон.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЙЎЛ ҲАРАКАТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ УСЛУБИЙ ВА АМАЛИЙ ТАДБИРЛАРИ

Абдуллаев Файзулла
ИИВ Академияси Маъмурий
ҳуқуқ кафедраси ўқитувчиси
Хайитмуродов Мухриддин Отамурод ўғли
ИИВ Академияси курсанти
Тел.+99899-777-40-98

Аннотация: Мақолада мамлакатимиз ҳудудида йўл ҳаракати хавфсиз ташкил этишнинг услубий ва амалий тадбирлари белгилаб берилган бўлиб ушбу тадбирларни амалга оширилиш механизми келтириб утилган

Таянч иборалар: йўл, ҳайдовчи, йўл ҳаракати, ҳаракат хавфсизлиги, автомобиллар, транспорт оқими, фаолият, такомиллаштириш, йўлларни лойиҳалаш.

Мамлакатимизда иқтисодиётнинг ўсиши замирида кичик бизнес ва тадбиркорликнинг ривожланиши, автомобиллар сонининг ҳамда юк ва йўловчи ташиш ҳажмининг кескин ошиб бориши кузатилмоқда. Бу эса, ўз навбатида, республикаимизнинг асосий транспорт тури ҳисобланган автомобиль транспортининг коммуникация тармоғи бўлган автомобиль йўлларининг, йўл инфратузилмасининг такомиллаштирилишини талаб қилмоқда [1].

Автотранспорт воситалари сонининг ошиб бораётганлиги уларнинг хавфсизлигини таъминлаш ва йўл ҳаракатини ташкил этишнинг давр талабларига мувофиқ бўлган норматив-ҳуқуқий базасини ҳам бирдек такомиллаштириб боришни тақозо этади. Ўзбекистон Республикасида йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасидаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг “Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида”ги қонуни нормалари асосида тартибга солинган. Мазкур қонун 2013 йилда бир қатор ўзгартириш ва қўшимчалар киритилган ҳолда янги таҳрирда қабул қилинган. Таъкидлаш лозимки, бугунги кундаги йўлларнинг ҳолати тобора ўсиб бораётган транспорт воситалари оқимининг хавфсиз ва қулай (тир-бандликларсиз) ҳаракатланишини таъминлаш талабларига жавоб бермайди, ЙТХлари оқибатларидан заиф ҳимояланган пиёда ва велосипедчилар учун зарур шарт-шароит яратилган, деб ҳам айта олмаيمиз. Бундай салбий ҳолатлар сабабларини ўрганиш натижалари йўлларимизда йўл ҳаракатини ташкил этиш соҳасидаги аҳвол замон талабларидан сезиларли ортида қолаётганлигини, ушбу соҳада қўлланилиб келаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг аксарияти собиқ иттифоқ даврида ишлаб чиқилганлигини, уларнинг ягона тизимга мувофиқлаштирилмаганлигини, улардаги нормалар замонавий талабларга мос келмаслигини, маҳаллий хусусиятлар эътиборга олинмаганлигини кўрсатмоқда.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва махсус ваколатли давлат органлари таркибида бўлган йўл ҳаракатини ташкил этиш фаолиятини амалга оширувчи тузилмаларнинг қуввати уларга юклатиладиган иш ҳажмларига мос келмайди, ушбу тузилмаларнинг моддий-техник базаси маънан эскирган, замонавий талабларни қаноатлантира олмайди. Шаҳарларда тўхтаб туриш жойларини ташкил этиш тизимли олиб борилмайди ва тартибга солинмаган, тўхтаб туриш жойларига қўйиладиган талаблар белгиланмаган, улар тўғрисида ахборот тизими шакллантирилмаган, бундай жойларнинг реестри юритилмайди [2].

Йўл ҳаракатини ташкил этишдаги мавжуд муаммо ва камчиликларнинг келиб чиқиш сабабларини ўрганишга, йўл ҳаракатини ташкил этишнинг самарадорлигини ошириш ҳамда такомиллаштиришга қаратилган илмий тадқиқотлар олиб боришни рағбатлантирувчи механизм мавжуд эмас. Йўл ҳаракатини ташкил этиш бўйича тадбирларни амалга оширишда жамоатчилик иштирокини белгиловчи қонунчилик нормалари белгиланмаган. Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга қаратилган самарали чора-тадбирларни белгилаш, йўл ҳаракатини ташкил этиш соҳасида ягона давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга ошириш, ижро этувчи органларнинг фаолиятини баҳолаш учун бирламчи маълумот тарихида зарур бўлган йўл ҳаракати мониторинги тизимли олиб борилмайди.

Бу каби камчилик ва муаммоларни бартараф этишга қаратилган тадбирларнинг самарадорлигини таъминлаш, йўл ҳаракати мониторингини ўтказиш, айниқса шаҳарларнинг одамлар кўп тўпланадиган манзилларида пиёдалар ўтиш жойлари ва тўхтаб туриш жойларини

ташкил этишга доир талабларни белгилаш, йўл ҳаракатини ташкил этиш бўйича тадбирларни амалга оширишда жамоатчилик иштирокини йўлга қўйиш, илмий тадқиқотлар олиб боришни рағбатлантириш ҳамда мазкур йўналишдаги муносабатларни тартибга солиш мақсадида бирламчи долзарб вазифа этиб йўл ҳаракатини ташкил этишнинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш белгиланиши керак. Ривожланган малакатларда кенг қўлланилаётган тўхтаб туриш жойлари билан таъминлашга доир ахборот (сервис) ресурслари, шунингдек Тошкент шаҳрида жорий этилган йўл ҳаракати мониторингини олиб бориш функциясига эга интеллектуал назорат тизимлари йўл ҳаракатини тартибга солишда, тўғри ташкил этишда ва хавфсизлигини таъминлашда юқори самарага эга эканлиги ўз тасдиғини топган. Тошкент шаҳрида йўл ҳаракатини мониторинг қилишнинг автоматик тизими жорий этилишининг йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга ўз таъсирини топган. Йўл ҳаракатини мониторинг қилиш тизимлари, шунингдек, светофор цикллари автоматик бошқариш (адаптив бошқарув дастури орқали) тирбандликларни олдини олишда энг ишончли ва самарали восита ҳисобланади, шаҳар ҳудудидаги экологик вазиятни сезиларли даражада яхшилайдиган [3].

Йўл ҳаракати ва унинг хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги фаолиятни мувофиқлаштириш давлат органлари, жисмоний ва юридик шахслар томонидан йўл-транспорт ҳодисаларининг ўз вақтида олдини олиш бўйича ишларнинг самарадорлигини ошириш, ҳодисаларнинг олдини олиш бўйича мувофиқлаштирилган.

Йўл ҳаракати ва унинг хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги масъулиятли ташкилотлар соҳа фаолиятини мувофиқлаштиришнинг асосий вазифаларини қуйидагича белгилаши мақсадга мувофиқ бўлади:

- йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасида масъулиятли ташкилотларнинг ўз ишлари тўғрисидаги ҳисоботларини эшитиш ва уларнинг йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги фаолиятини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;
- мамлакатда йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасида давлат сиёсатини амалга оширилишини таъминлаш бўйича ташкилий, ижтимоий, ҳуқуқий ва бошқа чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқиш;
- йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга қаратилган мақсадли дастурлар, режалар ва тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни ташкил этиш;
- ҳудудларда муниципалитетларнинг йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш бўйича комиссиялар билан ўзаро ҳамкорлик;
- йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга қаратилган мақсадли дастурлар, режалар ва тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни ташкил этиш;
- ҳудудларда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш билан боғлиқ масалаларни ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш бўйича таклифларни белгиланган тартибда тайёрлаш ва тақдим этиш.

Ўз ўрнида атмосфера шароитининг кескин ўзгариш ҳоллари автомобил бошқаруви ва юриш қисмларини ишлаш жараёнига таъсир ўтказди, шунингдек, уларнинг хавфсизлик хусусиятлари ўзгаришига сабабчи бўлиб қолади. Автомобилларнинг ҳаракат хавфсизлигига бевосита муҳит ҳарорати ўз таъсирини ўтказди. Бизга яхши маълумки, транспорт воситалари турли йўл шароитларида ҳаракатланади, асосан ёмғир ва қор ёғиши йўл шароитларида ҳаракатланиш жараёнини оғирлаштиради. Бу ўз ўрнида шиналарнинг тишлашиш коэффициентининг пасайишига олиб келади, ҳамда паст тезлик билан ҳаракатланишга, яъни бундай йўл шароитларида ҳаракатланиш хавфсизлигини таъминлашга мажбур этади. Шунингдек, ҳаво ҳарорати кўтарилиши билан йўлларда ҳаракатланиш шароити яхшиланади, бироқ йўлларда ҳаракат миқдори зичлиги ва ҳаракат тезлигининг ошиши натижасида баъзан йўл транспорт ҳодисалари содир этилади [4].

Шуни эътиборга олиш керакки, ҳудудларда йилнинг ўртача ойлик атмосфера ҳароратининг кўтарилиши билан йўловчи ташувчи автомобиллар содир этиладиган йўл транспорт ҳодисалар сони асосида, ҳаракат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар ишлаб чиқилиши лозим:

- одатда, ҳаракат шароитини яхшилаш орқали йўлдаги тирбандликларни камайтириш;
- транспорт оқимини яхшилаш билан бирга, мураккаб об-ҳаво шароитларида ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш;
- йўлни лойиҳалашда ва қурилишда йўл қўйилган баъзи ҳолатлар таъсирини бартараф этиш;

-йўл хизмати ҳар бир мавсумда ЙТХ, ва уларнинг оғирлиги, иқлим омиллари, шунингдек, йўл ҳолатини назорат қилиб туриш талаб этилади[5].

Хулоса қилиб айтганда, агарда йўл ҳаракатининг бараҷа иштирокчилари хоҳ у ҳайдовчи бўлсин, хоҳ у пиёда бўлсин йўл ҳаракати қоидаларида белгилаб қўйилган қонун ва қоидаларига риоя қилсалар, ҳаракат жараёнида бир-бирларини ҳурмат қилсалар, транспорт воситасини бошқаришга жиддий тайёргарлик кўрсалар биз аминмизки йўл транспорт ҳодисалари сони сезиларли даражада камаёди. Бу эса албатта ўзимизга боғлиқ.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Шавкат Мирзиёев, Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Тўлдирилган иккинчи нашри. -Ўзбекистон Республикасининг 2013-йил 10-апрелдаги“Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида”ги ЎРҚ-348-сон қонуни.
2. Бабков В.Ф. Дорожные условия и безопасность движения: Учебник для вузов. М.: Транспорт, 1993-271 с.
3. Указания по обеспечению безопасности движения на автомобильных дорогах. МШН 25-2005 ГАК Узавтойул. Ташкент, 2007. - 312 с.
4. Пospelов П.И., Самодурова Т.В., Малофеев А.Г. и др. Основы автоматизированного проектирования автомобильных дорог (на базе программного комплекса СРЕДО), МАДИ (ГТУ). М.: 2007. - 216 с.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ЗА КОРРУПЦИОННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Хамраева Нодира Ганджабайкизи

магистрантка Ташкентского
государственного юридического университета
телефон: +998 (93) 576 39 77
pad300314@gmail.com

Аннотация: В настоящей работе осуществлен обзор международных стандартов ответственности юридических лиц за коррупционные преступления. На основании проведенного контент-анализа автором предложен новый подход к дифференциации международных соглашений, регламентирующих настоящие отношения.

Ключевые слова: международные стандарты, юридические лица, коррупционные преступления, уголовная ответственность, административная ответственность, гражданско-правовая ответственность.

Одним из таких действенных инструментов противодействия коррупции на современном этапе развития социально-экономических отношений признается установление ответственности юридических лиц за коррупционные деяния. Глобальный антикоррупционный стандарт по установлению ответственности юридических лиц за коррупционные деяния получил свое развитие в ряде международных договоров, в каждом из которых применен своеобразный подход к регламентации настоящего вопроса. Условно эти акты можно разбить на следующие группы:

1. Международные договора, предусматривающие ответственность юридических лиц за коррупцию, не конкретизируя правового принуждения.

К данной категории относятся акты, которые закрепляют необходимость принятия странами-участницами мер по привлечению юридических лиц к ответственности, при этом оставляя право выбора определенного ее вида за национальным законодателем. Такой подход исходит из соображений разнообразия правовых систем и самобытности правоприменительной практики отдельных государств. В качестве альтернативных вариантов предлагаются такие виды юридической ответственности, как гражданская, административная и уголовная.

В эту группу могут быть причислены следующие международные договора: Второй протокол к Конвенции ЕС о защите финансовых интересов Европейских Сообществ (далее – Второй протокол) от 19 июля 1997 года [1]; Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности (далее – КООНПТОП) от 15 ноября 2000 года [2]; Конвенция ООН против коррупции (далее – КООНПК) от 31 октября 2003 году [3].

Второй протокол обязует своих участников обеспечить меры по привлечению юридических лиц к ответственности за мошенничество, активную коррупцию и отмывание денег (ст. 3). При этом предусмотрено, что санкции за данные преступления могут иметь уголовный или неуголовный характер, однако должны обязательно включать в себя такую меру как штраф. Таким образом, фактически настоящий акт предоставляет государствам возможность самостоятельного определения вида юридической ответственности.

Другим немаловажным договором является КООНПТОП. О необходимости введения ответственности юридических лиц за участие в организованных преступлениях, в т.ч. коррупционных, говорится в ст. 10 настоящей Конвенции, где предложены такие ее альтернативные виды как «уголовная, гражданско-правовая и административная». Аналогичное положение нашло свое отражение в статье 26 КООНПК.

К данной категории также может быть отнесена Конвенция об уголовной ответственности за коррупцию (ETS N 173) от 27 января 1999 года [4]. В ст. 18 настоящего договора четко определен уголовно-правовой характер ответственности юридических лиц в связи с совершением активного подкупа, использования служебного положения в корыстных целях и отмывания денег. Однако при конкретизации мер наказания в ст. 10 предусмотрена возможность установления в отношении данных субъектов уголовных или неуголовных санкций в зависимости от воли имплементирующей страны.

Несмотря на предложенную для стран-участниц вариативность мер государственно-го принуждения, в рассматриваемых актах наблюдается некое внутреннее противоречие.

Конвенции закрепляют обязательство по внедрению ответственности таких лиц за деяния, признанные преступлением в соответствии с настоящими актами. Стоит отметить, что во всех вышеприведенных договорах коррупция предусмотрена как «уголовно наказуемое преступное деяния». Толкование настоящих статей не позволяет полностью и с точностью определить волю разработчиков: рассматривали ли они юридические лица как субъектов преступления или считали их лишь субъектом ответственности. Решение этого вопроса имеет важное правовое значение, ведь придание им статуса субъекта преступления будет означать применимость в отношении них исключительно уголовно-правового принуждения в то время, как правовое положение субъекта ответственности допускает и другие меры гражданского и административного воздействия. Однако мы считаем целесообразным придерживаться первой интерпретации, так как с учетом характера и степени общественной опасности коррупционных преступлений эффективной, адекватной и соразмерной представляется лишь уголовная ответственность.

2. Международные договора, интерпретируемые как устанавливающие исключительную уголовную ответственность юридических лиц.

Основным актом, представляющим данную разновидность международных договоров, является Конвенция ОЭСР по борьбе с подкупом иностранных должностных лиц при осуществлении международных коммерческих сделок (далее – Конвенция ОЭСР) от 21 ноября 1997 года [5].

В ст. 2 настоящей Конвенции предусматривается обязательство государств-участников по принятию мер для привлечения юридических лиц к ответственности за подкуп иностранных должностных лиц. Несмотря на то, что договор признает необходимость преимущественного применения уголовно-правового принуждения, однако, в случае несоответствия и несогласования данной нормы с особенностями национальной правовой системы имплементирующих государств, допускается использование неуголовных мер воздействия. То есть, аналогично договорам первой группы данный акт также оставил избрание вида ответственности на усмотрение отечественного законодателя.

Комментарий к настоящей Конвенции ОЭСР, являющийся неотъемлемой частью данного акта, толкуя рассматриваемую норму, также поясняет, что в случае неприменимости уголовной ответственности в отношении юридических лиц в рамках национального законодательства, организация не требует его принудительного внедрения, достаточно лишь обеспечения закрепления «эффективных и соразмерных неуголовных санкций, способных оказать сдерживающее воздействие» [6].

Тем не менее, на сегодняшний день внедрение института ответственности юридических лиц в национальное уголовное законодательство стало одним из обязательных требований для всех участников Конвенции. Сложившаяся ситуация объясняется тем, что по результатам проведенного мониторинга и оценки выполнения положений договора Рабочей группой ОЭСР было установлено, что иные меры ответственности не способствуют достижению поставленных целей, так как не оказывают должного воздействия на поведение субъектов. На этом основании уголовная ответственность юридических лиц переросла из требования Конвенции в обязательное условие вступления в члены ОЭСР для стран-кандидатов.

В международных актах, регулирующих вопросы ответственности юридических лиц, сложилось несколько подходов к определению статуса данных лиц в процессе совершения преступлений коррупционной направленности.

Первый подход в качестве основания применения мер правового принуждения к юридическому лицу закрепляет «участие в совершении преступного деяния». Слово «участие» согласно определению словарей означает совместную деятельность по выполнению чего-либо, сотрудничество в чем-то. Следовательно, можно заключить, что в буквальном толковании при такой формулировке юридическое лицо рассматривается как соучастник преступления. Такая позиция представляется справедливой с учетом того, что фактически объективная сторона общественно опасного деяния выполняется физическим лицом – исполнителем, по отношению к которому юридическое лицо исполняет роль организатора. Подобный подход нашел свое отражение в КООНПТОП и КООНПК.

Иным образом определяет положение юридических лиц во втором подходе, в котором наступление ответственности связывается не с участием, а с совершением преступления. Так, предусмотренное в Конвенции ОЭСР положение о «привлечении юридических лиц к ответственности за преступление» трактуется нами как применение мер правового воздействия за непосредственное осуществление деяния организацией. Такая интерпретация позволяет

признать данных лиц субъектами преступления.

В отличие от него третий подход исходит из позиции, что юридическое лицо ответственно за преступления физического лица, действовавшего в его интересах. Из формулировки статьи Конвенции об уголовной ответственности за коррупцию, где закреплена «...ответственность в связи с совершением преступления...», следует, что нормотворец рассматривает юридическое лицо в качестве субъекта ответственности. То же самое справедливо в отношении нормы Второго протокола, в которой предусматривается, что «...юридические лица могут быть привлечены к ответственности за преступления, совершенные в их интересах любым лицом, действующим индивидуально или в составе органа юридического лица...».

Все три подхода считаются в определенной степени справедливыми и имеют право на существование, однако исходя из мысли, что глобальный антикоррупционный стандарт должен быть единым, полагаем, что было бы целесообразнее унифицировать положения всех международных актов.

Международные договоры зачастую содержат лишь декларативные нормы, констатирующих только обязательство участников по предпринятию мер в определенной области, без конкретизации механизмов и методов ее осуществления. Но в некоторых актах наряду с этим также указываются дополнительные «пояснения и рекомендации» по применению той или иной статьи.

Так, например, в Конвенции об уголовной ответственности за коррупцию и во Втором протоколе приводятся основания для вменения ответственности, каковым признается совершение общественно опасного деяния в интересах юридического лица физическим лицом: 1. выполняющим функции представителя юридического лица; 2. обладающим полномочиями по принятию решений от имени юридического лица; 3. наделенным правомочиями по осуществлению контроля за деятельностью юридического лица.

При этом привлечение к ответственности юридического лица не исключает самостоятельной ответственности его физических лиц, отвечающим вышеприведенным требованиям. Данное положение вытекает из соответствующих статей Второго протокола, Конвенции об уголовной ответственности за коррупцию, КООНПТОП и КООНПК.

Наряду с этим, Второй протокол содержит перечень допустимых и рекомендуемых санкций, применимых к юридическим лицам, совершившим коррупционное преступление. В частности, эффективными, пропорциональными и способным оказать сдерживающее воздействие мерами в рамках данного акта признаются: штраф; лишение права на получение общественных благ или помощи; временное или постоянное лишение права заниматься коммерческой деятельностью; помещение под судебный надзор; судебный приказ о ликвидации.

Кроме этого, следует особо отметить, что Конвенцией об уголовной ответственности за коррупцию и Вторым протоколом государственные органы, а также международные организации, признаваемые в законодательстве юридическими лицами, исключаются из перечня лиц, подлежащих преследованию, тем самым наделяются особым «правовым иммунитетом».

Список использованной литературы:

1. Второй протокол к Конвенции ЕС о защите финансовых интересов Европейских Сообществ // Электронный ресурс: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:41997A0719\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:41997A0719(02)&from=EN)
2. Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности // Электронный ресурс: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml
3. Конвенцию ООН против коррупции // Электронный ресурс: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml
4. Конвенция об уголовной ответственности за коррупцию (ETS N 173) // Электронный ресурс: <https://rm.coe.int/168007f58c>
5. Конвенция по борьбе с подкупом иностранных должностных лиц при осуществлении международных коммерческих сделок // Электронный ресурс: https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/ConvCombatBribery_ENG.pdf
6. Комментарий ОЭСР к Конвенция по борьбе с подкупом иностранных должностных лиц при осуществлении международных коммерческих сделок // Электронный ресурс: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2012/11/14/combattbribe2.pdf>

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИ ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛАЁТГАН ЖИНОЯТЛАР ВА УНИНГ КРИМИНОЛОГИК ТАСНИФИ

Х.Д. Абдухалилов

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Ички ишлар органларининг маъмурий
фаолияти кафедраси ўқитувчиси, лейтенант
Тел. +998944989991

Аннотация: Ички ишлар органлари ходимлари томонидан содир этилаётган жиноятларнинг асосий тушунчаси ва криминалогик таснифи, жиноятчи шахс ва унинг жиноий хатти-ҳаракатининг шаклланишига замин яратган сабабларни аниқлаш, содир этилаётган жиноятларнинг турлари, уларга туртки бўлаётган омиллар ва имкон бераётган шарт-шароитлар, ходимларнинг хизмати давомидаги ижтимоий психологик ҳолати.

Калит сўзлар: жиноят, ички ишлар органлари ходимлари, жиноят омиллари, махсус субъект, жиноятчишахс хусусиятлари.

Мавзунинг асосий қисмига ўтишдан олдин жиноят тушунчасига изох бериб олсак. Жиноят тушунчаси Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 14-моддасида ўз аксини топган.

Жиноят - қонунда назарда тутилган ижтимоий хавфли қилмиш¹. Муайян қилмишни жиноят деб ҳисоблаш масаласи ҳар бир давлатда ўзининг ижтимоий тузуми, аҳолининг турмуш тарзи, миллий хусусиятлари, урф-одатлари, анъаналари ва ҳ. к. га мувофиқ халқаро ҳуқуқ меъёрлари эътиборга олинган ҳолда ҳал этилади. Қилмиш Жиноят эканлигини аниқлаш учун қуйидаги умумий белгилар назарга олинади:

- 1) қилмишнинг ижтимоий хавфлилиги;
- 2) айбнинг мавжудлиги;
- 3) жазога сазоворлиги².

Ички ишлар органлари ходимлари ўз фаолияти давомида Ўзбекистон Конституцияси, «Ички ишлар органлари тўғрисида» қонун ва бошқа қонунчилик актларига риоя этишлари шарт. Ички ишлар органлари ходимлари хизмат мажбуриятларини бажаришда ўзларининг ноқонуний ҳаракатларини оқлаш учун хизмат манфаатларини рўқач қилиши, иқтисодий манфаат кўриши, ноқонуний талаб қўйиши, мансабдор шахсларнинг қонунга ҳилоф буйруқ ва кўрсатмаларини бажаришлари мумкин эмас. Қонун шунингдек, инсон шаъни ва ғурурини поймол қилувчи ҳар қандай зўравонлик, тажовуз ва бошқа турли ҳаракат ва усулларни қўллашни ички ишлар ходимлари тақиқласада, айрим ҳолларда ҳуқуқларнинг бузилиши туғул жиноят содир этишгача бўлган ҳолатларни учратишимиз мумкин.

Ходимларнинг жиноятчилиги нафақат ҳуқуқбузарликларнинг самарали олдини олишга салбий таъсир кўрсатмоқда, балки жиноий тажовузларга қарши туриш, фуқаролар ва давлатнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимининг нуфузини сезиларли даражада пасайтиради.

Бизга маълумки жиноятлар ўз хусусияти ва ижтимоий хавфлилиқ даражасига кўра: ижтимоий хавфи катта бўлмаган, унча оғир бўлмаган, оғир ва ўта оғир жиноятларга бўлинади³. Том маънода шуни айтиш мумкинки, ходимлар томонидан содир этилаётган жиноятлар оддий фуқаролар томонидан содир қилинган жиноятлардан тубдан фарқ қилиб, жиноятга ўзгача ижтимоий тус беради ва оғирлик даражасини оширади. Қонунбузар ходимларга кўрилаётган чоралар эса нисбатан енгиллиги, халқнинг давлат органи ходимларига бўлган ишончини сўндиради.

Ички ишлар органлари ходимлари айниқса, суриштирувчи, терговчи, жиноят қидирув бўлими вакили ҳамда профилактика инспекторлари билан боғлиқ бўлган жиноятларни ама-

1 Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси 14-модда // [Эл. манба]. - URL : <https://www.lex.uz/acts/111453>(мур. вақти 11.11.2021)

2 Жиноят <https://qomus.info/encyclopedia/cat-j/jinoyat-uz/>

3 Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси 15-модда // [Эл. манба]. - URL : <https://www.lex.uz/acts/111453>(мур. вақти 31.07.2021)

лиётда кўп кузатишимиз мумкин.

2020 йил сарҳисоб қилинганда ички ишлар органлари ходимлари томонидан 134 жиноят содир этилган бўлиб, улардан 27 таси ўлим билан боғлиқ, қолган 107 таси мансаб ваколатидан четга чиқиш, далилларни сохталаштириш, порахўрлик, фирибгарлик каби ҳолатлар аниқланган.

Ўтказилган сўровлар натижалари иштирокчиларнинг 2 % ички ишлар органлари ходимлари томонидан содир қилинаётган жиноятлар 211-модда (пора бериш) деб кўрсатишган бўлса, 7 % - 230¹-модда (далилларни сохталаштириш), 40 % - 241¹-м (жиноятни ҳисобга олишдан қасддан яшириш), 6 % - 109-модда (енгил шикаст етказиш), 14 % - 207-модда (мансабга совуққонлик билан қараш) жиноятларини содир қилаётганликларини кўрсатишган. Шунини эслатиб ўтиш жоизки, иштирокчиларнинг кўплари ички ишлар органлари ходимлари бўлганлиги сабабли, кўрсатилган жиноятлардан айнан бир модда кўп танланганлиги табиий ҳолат.

Жамоатчилик фикри ўрганилганда, 12.1 % иштирокчилар ички ишлар органлари тизимида коррупцион жиноятлар кенг тарқалган дейишган бўлса, 36.9 % иштирокчилар айрим жойларга дея жавоб беришган, 25.3 % иштирокчилар коррупцион жиноят тарқалмаган дейишган бўлса, 25.7 % иштирокчилар жавоб беришга қийналишини маълум қилишган.

Ички ишлар органлари ходимларининг жиноятчилиги ўрганилганда, улар томонидан содир қилинаётган жиноятлар ва уларнинг тузилиши ҳар хил йўллар билан аниқланиши исботланган. Ушбу йўналишда изланган С.А. Алтухов ходимлар жиноятини 3 гуруҳга ажратган :

- кучли хаяжонланиш оқибатида вазиятни нотўғри баҳолаб, мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш.

- моддий ёки бошқа наф олиш мақсадида содир этилган жиноят.

- хизматдан манфаат топиш ёки бошқа паст ниятларда содир этилган жиноятларга бўлган¹.

Ички ишлар органлари ходимларининг жиноятчилигини ўрганиш асносида тадқиқотчи А.Н. Варыгин², ходимлар томонидан содир қилинган жиноятларни “**касбий**” ва “**ноанъанавий**” гуруҳларга бўлиб ўрганган. Касбий жиноятларга одил судловга қарши жиноятларни мисол келтирган бўлса, ноанъанавий турдаги жиноятларни жиноий гуруҳлар яратиш, буюртмалар қотилликлар, пул олиш мақсадида одам ўғирлаш каби жиноятлар билан тасвирлаган.

Ушбу мавзуда изланган М.А. Багмет³, ходимлар томонидан содир этилаётган жиноятларни лавозим билан боғлиқ бўлган; хизмат ваколатлари билан боғлиқ умумий жиноятларга; хизмат ваколатлари билан боғлиқ бўлмаган, хизматдан ташқарида содир этилган умумий жиноятларга, шунингдек эҳтиёткорсизлик оқибатида содир этилган жиноятларга бўлиб ўрганган.

Юқоридагиларга асосланган ҳолда ички ишлар органлари ходимлари томонидан сордир этилган жиноятларни 2 гуруҳга ажратиш мумкин бўлади :

1. Хизмат фаолияти билан боғлиқ бўлган, яъни эгаллаб турган лавозимидан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятлар.

2. Эгаллаб турган лавозими билан боғлиқ бўлмаган жиноятлар.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг бешинчи бўлими яъни, ҳокимият, бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг фаолият тартибига қарши жиноятлар соҳасидаги, асосан 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, қолаверса ушбу бўлимнинг 26 бобида кўрсатилган яъни, 203, 230¹, 230², 231, 234, 235 – моддалар соҳасида содир этиладиган жиноятлар айнан биринчи гуруҳ бўйича тафсифланади.

Иккинчи гуруҳга, яъни эгаллаб турган лавозими билан боғлиқ бўлмаган жиноятлар сирасига жиноят кодексида кўрсатилган, мансабдор шахс иштирок этмаган бошқа нормаларни

1 Адамович Р.С. Понятие и виды преступлений, совершаемые сотрудниками органов внутренних дел при исполнении служебных обязанностей // Барнаул 2020 - С.39 [Эл. ресурс]. – URL: <http://elibrary.asu.ru/> (мур. вақти 04.02.2021)

2 Варыгин А.Н. О преступности сотрудников органов внутренних дел и ее тенденциях // Саратовск 2013 // [Эл. ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-prestupnosti-sotrudnikov-organov-vnutrennih-del-i-ee-tendentsiyah/viewer>

3 Багмет М.А. Преступность сотрудников органов внутренних дел. К постановке проблемы // г. Москва 2010 // [Эл. ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-prestupnosti-sotrudnikov-organov-vnutrennih-del-i-ee-tendentsiyah/viewer>

бузилиши оқибатида содир бўлган жиноятларни мисол келтириш мумкин.

Хулоса ўринда шуни айтиш мумкинки, ички ишлар органлари ходимлари жиноятчилигининг криминилогик жихати сифатида, иш ҳақининг пастлиги, ҳуқуқий ишончсизлик, услуксиз режимда ишлаш, уй-жой ва майший муаммоларни ҳал қилишнинг имкони бўлмаётганлиги ва кўпинча холларда ички ишлар органларига хизматга қабул қилиш учун ходимларни касбий танлашга қўйиладиган талабларнинг пастлиги қонунчилик базасини тақомиллаштириш зарурлигини кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 2021 йил// [Эл. манба]. - URL:<https://www.lex.uz/acts/35869> (мур. вақти 04.02.20121)
2. Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги (3.01.2017) қонуни 3-м// [Эл. манба]. – URL: <https://lex.uz/docs/3088008> (мур. вақти 04.08.2021 й)
3. Ўзбекистон Республикаси “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги (14.05.2014 й) қонуни // 3-м. [Эл. манба]. – URL: <https://lex.uz/docs/3088008> (мур. вақти 04.08.2021 й)
4. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси// [Эл. манба]. – URL: <https://www.lex.uz/acts/35869> (мур. вақти 04.02.20121)
5. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавогарлик тўғрисидаги кодекси// [Эл. манба]. - URL: <https://www.lex.uz/acts/35869> (мур. вақти 04.02.20121).

ИШТИРОКЧИЛИКДАГИ ЖИНОЯТЛАРНИНГ СОДИР ЭТИЛИШИ ВАҚТИНИ АНИҚЛАШГА НИСБАТАН ЁНДАШУВЛАР

Шамсидинов Зайниддин Зиёвиддинович,
ТДЮУ Жиноят ҳукуқи, криминология ва
коррупцияга қарши курашиш кафедраси
катта ўқитувчиси
E-mail: z.shamsiddinov@tsul.uz

Аннотация: Жиноят бир шахс томонидан ҳам, бир неча шахслар томонидан турли шаклларда бирлашиб ҳам содир этилиши мумкин. Иштирокчилар томонидан ижтимоий хавфли қилмишлар бир вақтда ёки турли вақтларда содир этилиши мумкин. Бошқача қилиб айтганда, бир иштирокчи томонидан содир этилган ижтимоий хавфли қилмиш бир жиноят қонуни амалда бўлган даврда, бошқа бир иштирокчи томонидан содир этилган ижтимоий хавфли қилмиш эса, бошқа бир янги жиноят қонуни амалда бўлган даврда содир этилиши мумкин. Шу муносабат билан, жиноят содир этишда биргаликда қатнашувчи шахслар томонидан содир этилган жиноят вақтини аниқлаш масаласи вужудга келади. Бизнингча, иштирокчиликдаги жиноят содир этилган вақт деганда, биргаликда ҳаракат қилувчи ҳар бир шахс томонидан, унинг жиноятда иштирокини бевосита белгиловчи ижтимоий хавфли қилмишни содир этиш вақти тушунилади.

Калит сўзлар: акцессор назария, ташкилотчи, далолатчи, ёрдамчи, бажарувчи, иштирокчиликдаги жиноят содир этилган вақт.

Жиноят бир шахс томонидан ҳам, бир неча шахслар томонидан турли шаклларда бирлашиб ҳам содир этилиши мумкин. Икки ёки ундан ортиқ шахснинг қасддан жиноят содир этишда қасддан биргалашиб қатнашиши иштирокчилик ҳисобланади. Жиноят иштирокчиларининг бажарувчи, ташкилотчи, далолатчи ва ёрдамчи каби турлари ҳамда жиноятда иштирокчиликнинг оддий иштирокчилик, мураккаб иштирокчилик, уюшган гуруҳ, жиноий уюшма каби шакллари мавжуд.

Иштирокчилар томонидан ижтимоий хавфли қилмишлар бир вақтда ёки турли вақтларда содир этилиши мумкин. Бошқача қилиб айтганда, бир иштирокчи томонидан содир этилган ижтимоий хавфли қилмиш бир жиноят қонуни амалда бўлган даврда, бошқа бир иштирокчи томонидан содир этилган ижтимоий хавфли қилмиш эса, бошқа бир янги жиноят қонуни амалда бўлган даврда содир этилиши мумкин. Шу муносабат билан, жиноят содир этишда биргаликда қатнашувчи шахслар томонидан содир этилган жиноят вақтини аниқлаш масаласи вужудга келади. Мазкур масала амалдаги жиноят кодексида очиқ қолган бўлиб, олимлар томонидан бу борада турли фикрлар билдирилган.

Биринчи ёндашув. Иштирокчиликдаги жиноятларнинг содир этилиши вақти бажарувчи томонидан жиноят содир этилиш вақти билан боғлиқдир. Мазкур нуқтаи назар иштирокчиликнинг акцессор (лот. *accessorium* – қўшимча, мустақил бўлмаган) назариясига асосланган. Мазкур назарияга кўра, жиноятда иштирокчиликнинг асоси бўлиб, бажарувчининг фаолияти ҳисобланади. Бошқа иштирокчиларнинг ижтимоий хавфли ҳаракатлари бажарувчининг фаолиятига нисбатан қўшимча, яъни акцессордир. Бажарувчининг ҳаракатлари қандай жиноят-ҳукукий баҳо олса, қолганларнинг ҳаракатлари ҳам шундай баҳоланади. Ташкилотчи, далолатчи ва ёрдамчилар жиноят қонунининг бажарувчини жавобгарликка тортиш белгиланган моддаси бўйича жавобгарликка тортиладилар. Бажарувчининг ҳаракатлари жиноий бўлмаса, бошқа иштирокчилар ҳам жиноий жавобгарликка тортилмайдилар[1]. Бошқа бир фикрга кўра, гуруҳ бўлиб содир этилган жиноятларда эса жиноятнинг бажарувчиси томонидан муайян жиноятнинг объектив томонини ифодаловчи ҳаракатларни бажариб бўлиш билан жиноят тугалланган деб топилади[2].

Иккинчи ёндашув. Унга кўра, иштирокчиликдаги жиноятларнинг содир этилиш вақти ҳар бир иштирокчи учун турлича бўлиши мумкин. М.Х.Рустамбаев ҳам шу фикрда бўлиб, айбдор янги қонун кучга киргунга қадар ўғрилиқ қилиш учун гуруҳ ташкил қилган, ҳақиқий ўғрилиқ эса қонун кучга киргандан сўнг бажарилган ҳолатни мисол келтириб, бунда жиноят содир этиш пайти ЖК 13-моддаси 1-қисмида кўрсатилган қоидага мувофиқ аниқланиб,

ташкilotчи эски қонун бўйича жавобгар бўлиши, бажарувчилар эса янги қонун бўйича жавобгарликка тортилишини таъкидлаб ўтган[3].

Бунда иштирокчилар бажарувчининг ҳаракатлари учун эмас, балки уларнинг ўзлари томонидан содир этилган ҳаракатлар учун жиноий жавобгарликка тортилади. Мазкур ҳаракатларнинг содир этилиши жавобгарликнинг асоси бўлиб, унинг доирасини белгилайди. Шу тарзда, бажарувчи маълум бир сабабларга кўра, жавобгарликка тортилиши имконсиз бўлган ёки унинг жиноий жавобгарликдан озод қилинишига асос бўладиган муайян ҳолатлар вужудга келган ҳолларда ҳам иштирокчилар жиноий жавобгарликка тортилади. Шундай экан, биринчи гуруҳдаги олимларнинг фикрига қўшилмаган ҳолда, иштирокчиликда содир этилган жиноят вақти деганда ҳар бир иштирокчи томонидан ҳаракатларнинг содир этилиши вақти тушунилиши лозимлигини тўғри, деб ҳисоблаймиз.

Биринчидан, иштирокчиликда жиноят содир этувчи шахслар кўп ҳолларда турли вақтларда ҳаракат қиладилар ва бунда биргаликда жиноят содир этаётган шахсларнинг ҳаракатлари бажарувчининг ҳаракатлари билан вақт жиҳатидан мос келмаслиги мумкин. Айрим ҳолларда бажарувчи билан бошқа иштирокчиларнинг ҳаракатлари ўртасида бир неча ой ва йиллар ўтиши мумкин.

Иккинчидан, иштирокчиларнинг ҳар бири ўзига хос объектив ва субъектив белгиларига эга бўлган жиноят таркибини бажаради. Иштирокчилар жиноий ҳулқ-атворининг асосида уларни бирлаштирувчи умумий жиноят ётса-да, иштирокчилардан ҳар бири объектив ва субъектив белгиларнинг ўзига хос тўпламига эга бўлган ўз жиноят таркибини бажаради. Таркибнинг ўзига хослиги, аввало, содир этилган қилмишнинг объектив томони орқали намоён бўлади. Фарқли жиҳатлар жиноят таркибининг субъектив томонида ҳам бўлиши мумкин. Бунга рашк мотиви остидаги далолатчининг бошқа бир шахсни одам ўлдиришга ундаш ҳолатини мисол қилиш мумкин. Бунда, бажарувчи ғаразли мотив остида яна бир бошқа одамнинг ўлимига олиб келган бошқалар учун хавфли бўлган усулда одам ўлдирганида унинг қилмиши ЖК 97-м., 2-қ., “а”, “д”, “и”-бандлари билан квалификация қилинса, далолатчининг қилмиши ЖК 28-м. орқали 97-м., 1-қ. билан квалификация қилинади.

Шу жиҳатдан олиб қараганда, бизнингча, ҳар бир иштирокчи учун жиноят содир этилган вақт уларнинг ўз ҳаракатлари тамомланиши пайти билан белгиланиши адолатли ҳисобланади.

ЖК 16-моддасига мувофиқ, шахс унинг қилмишида жиноят таркибининг барча аломатлари мавжуд бўлганида жиноий жавобгарликка тортилади. Бундан иштирокчиларнинг жавобгарлиги тенг бўлади, деган маъно келиб чиқмайди. Қолаверса, одиллик принципи (ЖК 8-м.)га кўра, жиноят содир этишда айбдор бўлган шахсга нисбатан қўлланиладиган жазо ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораси одиллона бўлиши, яъни жиноятнинг оғир-енгиллигига, айбнинг ва шахснинг ижтимоий хавфлилик даражасига мувофиқ бўлиши керак. Бундан ташқари, ЖК 58-моддага мувофиқ, иштирокчиликда содир этилган жиноят учун жазо тайинлашда суд ҳар қайси айбдорнинг жиноятда иштирок этганлик хусусияти ва даражасини ҳисобга олади. Ҳар қайси иштирокчининг шахсига тегишли бўлган енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар суд томонидан фақат шу иштирокчининг ўзига жазо тайинлашда ҳисобга олинади. Демак, ташкilotчи, далолатчи ва ёрдамчилар ЖК Махсус қисмининг бажарувчини жавобгарликка тортиш белгиланган моддаси бўйича жавобгарликка тортилишига қарамасдан, иштирокчиларнинг жавобгарлиги асослари ва доираси бажарувчининг қилмишларидан эмас, балки ҳар бир иштирокчининг шахсан ўзи томонидан содир этилган қилмишлардан келиб чиқади.

Бунда қуйидагилар ҳам эътиборга лойиқ: 1) бажарувчининг эксцессида бошқа иштирокчилар бажарувчи томонидан ҳақиқатда содир этилган қилмиш учун эмас, балки олдиндан келишилган қилмишлари доирасида жавобгар бўлади; 2) у ёки бу иштирокчининг ҳаракатлари кам аҳамиятли қилмиш сифатида, жиноий натижага эришишда жиддий аҳамиятга эга эмас деб топилганда, шахс жиноий жавобгарликка тортилмаслиги лозим; 3) бажарувчи маълум бир сабабларга кўра, жавобгарликка тортилмаган ёки ундан озод этилган ҳолларда ҳам бошқа иштирокчиларнинг жавобгарликка тортилади.

Юқорида келтирилганлардан хулоса қилган ҳолда, бажарувчи қилмиши бошқа иштирокчилар қилмиши ўртасидаги вақт бўйича жиддий фарқни ҳисобга олган ҳолда, шунингдек, бундай қилмишларнинг мустақил ва индивидуал жиноят-ҳуқуқий баҳоланиши заруриятидан келиб чиққан ҳолда ҳисоблаймизки, иштирокчиликдаги жиноят содир этилган вақт де-

ганда, биргаликда ҳаракат қилувчи ҳар бир шахс томонидан, унинг жиноятда иштирокини бевосита белгиловчи ижтимоий хавфли қилмишни содир этиш вақти тушунилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: Учебник для вузов / Под ред. В.С. Комиссарова, Н.Е. Крыловой, И.М. Тяжковой. — М.: Статут, 2012. http://www.consultant.ru/edu/student/download_books/book/komissarov_vs_krylova_ne_tiazhkova_im_ugolovnoe_pravo_rossijskoj_federacii/
2. Усмоналиев М., Бакунов П.Б. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм. Олий ўқув юртлари учун дарслик. —Т., «Янги аср авлоди», 2010, Б.62.
3. Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси жиноят ҳуқуқи курси. Том 1. Жиноят ҳақида таълимот. Дарслик. 2-нашр, тўлдирилган ва қайта ишланган - Т.: Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Харбий-техник институти, 2018. – Б.108.

FUQAROLIK ISHLARINI KO'RISH VA HAL QILISHDA PROTSESSUAL MUDDATLARNING AHAMIYATI

B. Akbarova

Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi
Fuqarolik huquqi yo'nalishi magistratura tinglovchisi

Annotatsiya: maqolada fuqarolik ishlarini ko'rib chiqish hamda hal qilishda protsessual muddatlarning ahamiyati xususida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlari: protsessual muddat, fuqarolik ishi, sud ishlari, fuqarolik sudi.

Fuqarolik sud ishlarini yuritish vazifalari fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarini, erkinliklari va manfaatlarini, shuningdek, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, jamoat birlashmalari va fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining huquqlari hamda qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish maqsadida fuqarolik, ishlarini to'g'ri, o'z vaqtida ko'rib chiqish va hal etishdan iborat.

Ushbu vazifalarni amalga oshirilishida fuqarolik protsessual muddatlarning o'rni beqiyos hisoblanadi. Bu vazifaning bajarilishi fuqarolik sudlarida odil sudlovlikni ta'minlanishida, fuqarolarning qonunlarga to'la rioya etishda katta ahamiyatga egadir.

Protsessual muddat – bu fuqarolik ishlarini sudda ko'rish va hal qilish uchun qonun bilan belgilangan yoki sud tomonidan belgilangan muayyan protsessual harakatlarni amalga oshirish uchun belgilangan vaqt oralig'i hisoblanadi.

Protsessual muddatlarning asosiy o'ziga xos jihati shundan iboratki, mazkur muddatlar aynan protsessual harakatlarni amalga oshirish vaqtini belgilaydi. Protsessual muddatlar nizoli moddiy-huquqiy munosabatga ta'sir ko'rsatmaydi. Shu bilan bir qatorda, protsessual muddatlar qonun bilan belgilanadi yoki sud tomonidan tayinlanadi.

Qonun bilan belgilab qo'yilgan protsessual muddatlar quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ajratiladi:

- birinchidan, sud amalga oshirishi mumkin bo'lgan protsessual muddatlar faqat qonun bilan belgilanadi. Bu o'rinda milliy qonunchilik Inson huquq va erkinliklarini himoya qilish to'g'risidagi Yevropa konvensiyasining 6-moddasi birinchi bandida ko'rsatilgan talablardan kelib chiqadi. Mazkur moddada ko'rsatilishicha, har bir inson o'zining fuqarolik huquqlari va majburiyatlarini belgilovchi ishlarni odilona va oshkora sud muhokamasida oqilona muddatda olib borilishi huquqiga ega;

- ikkinchidan, mazkur muddat xizmat tusiga ega, boshqacha qilib aytganda, mazkur muddatning o'tkazib yuborilishi fuqarolik protsessual huquqiy munosabatlarga nisbatan huquqiy ta'sir ko'rsatmaydi: sud qonunda belgilab qo'yilgan protsessual harakatlarni amalga oshirishga majbur hisoblanadi;

- uchinchidan, mazkur muddatlarni kechiktirishga istisno holatlarda, qonunda bevosita nazarda tutilgan hollarda yo'l qo'yiladi.

Protsessual muddatlar yillar, oylar va kunlar bilan hisoblanadi. Muddatning o'tishi kalendar sananing yoki muddatning boshlanishi deb belgilangan voqea yuz bergan kunning ertasidan boshlanadi. Yillar bilan hisoblanadigan muddat uning oxirgi yilining tegishli oyi va kunida tamom bo'ladi. Agar oylar bilan hisoblanadigan muddatning oxirgi tegishli kuni bo'lmagan oyga to'g'ri kelsa, muddat shu oyning oxirgi kunida tamom bo'ladi. Bu muddatning oxirgi kuni ish kuni bo'lmagan kunga to'g'ri kelgan taqdirda undan keyingi birinchi ish kuni muddatning tamom bo'lish kuni hisoblanadi. Muddati belgilangan protsessual harakat muddatning oxirgi kuni soat yigirma to'rtgacha bajarilishi mumkin. Agar protsessual harakat sudda bajarilishi lozim bo'lsa, belgilangan qoidalarga muvofiq, sudda ish tugagan soatda muddat tamom bo'lgan hisoblanadi.

Huquqni himoya qilishda sud o'z faoliyatini sustkashlik bilan amalga oshirish fuqarolik ishida ishtirok etuvchi taraflarning qonuniy manfaatlari buzilishiga olib kelishi mumkin. Fuqarolik ishlarini yuritishda protsessual muddatlarga rioya etish sud hokimiyatini amalga oshiruvchi barcha

bosqichidagi sudlar uchun ham, ishtirok etuvchi shaxslar uchun ham katta ahamiyatga ega. Ana shu nuqtai nazardan fuqarolik ishlarini yuritishni o‘z vaqtida ta’minlash maqsadida protsessual muddatlar qonuniy tarzda ifoda etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Egamberdiev E. Fuqarolik ishini yuritishda protsessual muddatlar. Hayot va qonun -1999 - № 1
2. Ахмедов Б. АСПЕКТЫ ЗНАКОВЫХ НЕВЕРБАЛЬНЫХ СРЕДСТВ, СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ДЛЯ МУЖЧИН И ЖЕНЩИН //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 6.

YOSHLARGA YARATILAYOTGAN ISLOHOTLARNING HUQUQIY ASOSLARI

Qayumjonov Rustamjon Ravshanbek o'g'li
Farg'ona yuridik texnikumi o'quvchisi

Annotatsiya: maqolada mamlakatimizda yoshlarga yaratib berilayotgan imkoniyatlar, islohotlar va ularning huquqiy asoslari to'g'risidagi fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: islohot, huquqiy asos, qonun, yoshlar, farmon, strategiya.

Mamlakatimizda hozirgi kunda ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi sifatida yoshlarga alohida e'tibor va imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Shu bilan birga yoshlarga imkoniyat, qulayliklar bilan bir qatorda yuksak ishonch ham bildirilmoqda. Shu o'rinda mamlakatimiz Prezidenti Sh. Mirziyoyevning yoshlarga qarata aytgan fikrlari so'zimiz isboti hisoblanadi: “Biz o'z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug' maqsadni qo'ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug'beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak. Bunda, avvalo, ta'lim va tarbiyani rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g'oyamizning asosiy ustunlari bo'lib xizmat qilishi lozim. Ushbu maqsad yo'lida yoshlarimiz o'z oldiga katta marralarni qo'yib, ularga erishishlari uchun keng imkoniyatlar yaratish va har tomonlama ko'mak berish - barchamiz uchun eng ustuvor vazifa bo'lishi zarur. Shundagina farzandlarimiz xalqimizning asriy orzu-umidlarini ro'yobga chiqaradigan buyuk va qudratli kuchga aylanadi”. Bevosita bunday yuksak ishonch hamda yaratib berilayotgan imkoniyatlarga munosib javob berish yoshlardan talab qilinadigan asosiy vazifa hisoblanadi.

Bugungi kunda mamlakatimiz hayotida olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-marifiy islohotlarga, chiqarilayotgan qonunlar, qarorlar, farmon hamda farmoyishlarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, yoshlarga oida islohotlarda yangi davrni vujudga keltirdi deb bemalol ayta olamiz. Yoshlarga oid islohotlarning ham bevosita tub zahiriga e'tibor qaratadigan bo'lsak, uning o'ziga xos tarzidagi huquqiy asoslari mavjud. Ulardan birinchisi hamda asosiylaridan biri bu 2016-yil 14-sentabrda qabul qilingan “Yoshlarga oid davlat siyosati” to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Qonuni hisoblanadi. Unda mamlakatimizda yoshlar masalalari, ularga berilgan imkoniyatlar hamda qulayliklar, mas'ul mutasaddi tashkilotlar va davlat organlari, umuman olganda ko'plab masalalar to'g'risida ma'lumot hamda ko'rsatmalar berib o'tilgan va uning huquqiy asosi bilan mustahkamlangan.

Mamlakatimizda 2020-yil 25-dekabr yurtimizda Respublika “Yoshlar forumi” o'tkazildi. Ochiq muloqot shaklida o'tgan uchrashuvda yoshlar o'zlarining amaliy taklif va tashabbuslari, fikr-mulohazalari bilan o'z faolliklarini namoyon qilishdi. Har bir soha, har bir tarmog'da yoshlarni qiynayotgan muammolar davlat rahbariga ochiq-oydin, dadil tarzda bayon etildi. 2021-2022-o'quv yilidan boshlab kirish imtixonlarida eng yuqori ball to'plagan talabalar uchun Prezident stipendiyalari joriy etildi. O'zini ilm-fan bilan bog'lagan, o'z oldiga yuksak marralarni maqsad qilib qo'ygan yoshlar uchun bunday grandlar ularning amaliy ish faoliyatida rag'batlantiruvchi vosita sifatida o'zgacha ishtiyoq va kuch bag'ishlaydi. Hozirgi texnika taraqqiyoti shiddat bilan rivojlanayotgan bir davrda yoshlarning axborot texnologiyalari, dasturiy mahsulotlar bilan ishlash imkoniyatini kengaytirish maqsadida “Bir million dasturchi” loyihasi dorasida 300 ming yoshlarni bepul o'qitish rejalashtirilgan. Bu orqali esa, texnika asrida har tomonlama yetuk, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanadigan yoshlar qatlamini shakllantirish bosh maqsad hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, hozirda biz yoshlarga juda ko'plab ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini qamrab olgan imkoniyatlar yaratib berilmoqda hamda uning huquqiy asoslari mustahkamlab borilmoqda. Bu jarayonlar va bugungi davrda yoshlardan faqat ushbu imkoniyatlardan unumli hamda samarali foydalanish vazifasi talab qilinmoqda. Ushbu davrda barcha yoshlar o'zida daxldorlik va faol fuqorolik pozitsiyasini namoyon qilgan holda harakat

qilishi oqilona yo‘l hisoblanadi. Zero, davlatimiz rahbari bejizga yoshlarga yuksak ishonch bilan: “Har biringiz jonajon Vatanimiz va xalqimizga sidqidildan xizmat qilish orzusi bilan yonib yashayotganingizni yaxshi bilaman. Sizlarni O‘zbekistonning eng katta boyligi, bebaho xazinası sifatida qadrlayman” deb ta’kidlamagan edi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasida Yoshlarga oid davlat siyosatining tubdan isloh qilish va yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida PF-6017-son. – T.: 2020

Nurmanova D. Linguistic Concept of the Text // Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT. 2021/9/18. -P.65-67.URL: <https://literature.academicjournal.io/index.php/literature/article/view/85>

YOSHLAR SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI

Rahmonov Alisher Ulug‘bek o‘g‘li
Farg‘ona yuridik texnikumi o‘quvchisi

Annotatsiya: maqolada yoshlarga oid davlat siyosatining ma‘naviy omillari samarasini oshirishga qaratilgan ishlarning ahamiyati ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlari: yoshlar, yoshlarga oid davlat siyosati, huquqiy salohiyat.

Mustaqil taraqqiyotining ilk kunlaridanoq qonun ustivor bo‘lgan demokratik davlat va rivojlangan fuqarolik jamiyat qurish yo‘lidan borayotgan O‘zbekiston, hayotning barcha sohalarida qatori, yoshlarga oid davlat siyosatida ham o‘ziga xos tamoyillarga amal qilmoqda. Bunda avvalo, bu yo‘nalishdagi davlat siyosatini tashkil qilishning muayyan tarixiy yo‘lini bosib o‘tgan mamlakatlar tajribasini o‘rganish bilan birga, xalqimizning o‘ziga xos xususiyatlarini har tomonlama hisobga olgan milliy strategiyasini ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish zarurati chuqur anglab olingani muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy O‘zbekiston tajribasi shundan dalolat beradiki, mustaqillikning o‘tgan yillari davomida jamiyatimiz hayotining barcha sohalarida amalga oshirilayotgan islohot natijalari, xalq ma‘naviyatining tiklanishi, boy, milliy tarixiy merosimizning keng o‘rganilishi, an‘analarning asrab-avaylanishi, madaniyat va san‘at, fan va ta‘lim ravnaqi yoshlarga oid siyosat samaradorligini oshirish masalalari bilan uzviy bog‘liqdir. Bu sohalaridagi islohotlar va ularning bugungi kundagi yuksak natijalari ushbu siyosatning samarali amalga oshirishini ta‘minlashga qaratilgan nafaqat iqtisodiy, siyosiy omillar, balki huquqiy asoslarning ham nihoyatda mustahkam zaminga tayanishini yaqqol ko‘rsatib turibdi.

Yangi O‘zbekistonda yoshlar sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar yoshlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ta‘minlash, o‘z salohiyatini to‘laqonli ro‘yobga chiqarish uchun qulay imkoniyatlar yaratish, jamiyat va davlat ishida ishtirokini kengaytirish, ijtimoiy-iqtisodiy yangilanishlar davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari hisoblanadi.

Yoshlarga oid davlat siyosati qotib qolgan va hech qachon o‘zgarmaydigan konstantalarning oddiy yig‘indisi emas, balki jamiyat taraqqiyoti va davr talablari ta‘sirida muttasil yangilanib, zamonga moslashib boradigan usul va vositalar, amalga oshiriladigan chora-tadbirlar, turli dasturlar majmuidir.

Mamlakatimizda yoshlarga oid davlat siyosatini samarali amalga oshirishda avvalo, ularning huquq va erkinliklarini inobatga olmasdan, yosh avlodning dunyoqarashi, fikri bilan hisoblashmasdan, uning ma‘naviy asoslarini shakllantirib bo‘lmasligini ko‘rsatadi. Bu siyosat asoslari, zaruriy tarzda, muayyan ma‘naviy tamoyillarga amal qiladigan, o‘z huquqlari va manfaatlarini xalqi hamda vatani manfaatlar bilan uyg‘unlashtira oladigan, mustaqil e‘tiqod va zamonaviy dunyoqarash egalariga tayanishini O‘zbekistonning bugungi tajribasi yaqqol ko‘rsatib turibdi. Ayni shunday holdagina har bir yosh inson o‘z huquq va burchini chuqur anglaydi, ularning jamiyatda mavjud ma‘naviy mezonlar bilan loqadorligini to‘la-to‘kis his qilishi mumkin. Yurtimizda huquqiy davlat va rivojlangan fuqarolik jamiyati asoslarini yaratilayotgan bugungi kun uchun bu nihoyatda muhim, chunki yuksak ma‘naviyat demokratik taraqqiyotning zaruriy asosi, ma‘nan barkamol avlod shakllanayotganining muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bugungi kunda yoshlar ma‘naviy kamolotining eng dolzarb muammolarini hal etishda va ularning jamiyat hayoti hamda davlat boshqaruv tizimlarida faol ishtirokini ta‘minlash jarayonida har bir yoshda yangicha tafakkur, zamonaviy dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiluvchi ma‘rifiy ta‘lim tizimini doimiy takomillashtirib borish zaruriyati paydo bo‘lmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, jamiyatimizda yoshlarga xos yuksak ma‘naviyat tamoyillarini shakllantirish, malakasini oshirish tizimidan, ommaviy axborot vositalari imkoniyatlaridan keng foydalanish, mamlakatimizda shakllangan ta‘lim va tarbiyaning samarali usullari va vositalarini hayotga tadbir etish imkoniyatlarini izlab topishning tobora ko‘proq ahamiyatga ega bo‘lib borayotganidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasida Yoshlarga oid davlat siyosatining tubdan isloh qilish va yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida PF-6017-son. – T.: 2020

2. Юсупова III. METHODS OF APPEALING TO STUDENTS OF ACADEMIC LYCEUM IN FORMULATING PHONETICS // Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – T. 1. – №. 4.

БОЛАЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ ЙЎЛ-ТРАНСПОРТ ҲОДИСАЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШГА ҚАРАТИЛГАН ЧОРА-ТАДБИРЛАР МАЗМУН-МОҲИЯТИ

Жўмардов Мирзамурод Шодиёр ўғли

ИИВ Академияси курсанти.

Абжалилов Ҳикматилло Абдурашид ўғли

ИИВ Академияси курсанти.

Аннотация. Мақолада болалар билан боғлиқ йўл-транспорт ҳодисаларини олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар мазмун-моҳияти ҳамда билан боғлиқ йўл-транспорт ҳодисаларини ўрганилган.

Таянч тушунчалар: йўл-транспорт ҳодисаларини; ЙТХларининг оқибатлари; пенитенциар модел; Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти.

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти томонидан берилган сўнгги маълумотларга кўра, йўл-транспорт ҳодисалари натижасида ҳар йили 1,35 миллионга яқин инсон ҳаётдан эрта кўз юмади ва 20 миллиондан ортиғи турли даражадаги тан жароҳатлари олиб, уларнинг кўпчилиги ногирон бўлиб қолмоқда. ЙТХларининг оқибатлари эса, жабрланганлар, оила аъзоларига, умуман улар яшаётган давлатга жуда катта маънавий ва иқтисодий зарар етказмоқда. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг Жануби-шарқий Осиё минтақавий бюроси директори Пунам Кхетрапаль Сингхнинг маълумотларига кўра, йўл-транспорт ҳодисалари натижасида етказилган молиявий зарар кўплаб давлатлар ялпи ички маҳсулотлари улушининг 3 фоизига тенг миқдорни ташкил этмоқда.

Шу билан бирга, маълумотларда кўрсатилишича, ўлим билан боғлиқ йўл-транспорт ҳодисалари сонининг ортиб бориши давлатларнинг иқтисодий имкониятлари билан бево-сита боғлиқ бўлиб, уларнинг 90 фоизи ўрта ва паст даромадли иқтисодий кўрсаткичларга эга мамлакатлар ҳиссасига тўғри келади. Бунда энг кам ЙТХлари Европа мамлакатларига ва энг кўпи эса, Африкада кузатишмоқда. Энг ачинарлиси шуки, ушбу ҳодисаларда жабрланганларнинг асосий қисми, яъни 48 фоизи 15 ёшдан 44 ёшгача бўлганларни ташкил этмоқда. Бу эса, ўз навбатида давлатларнинг демографик сиёсатига салбий таъсирини ўтказмай қолмайди, албатта. Шунингдек, эркаклар томонидан ЙТХларига учраш ҳоллари аёлларни-кига қараганда 3 баробарга кўпни ташкил этиб, ушбу нохуш ҳодисаларнинг 73 фоизига эркаклар иштирок этаётганлиги айтилади.

“Блумберг Филантропиз” фонди асосчиси Майкл Блумберг эксперт сифатида аввало барча мавжуд йўлларнинг ҳолатини яхшилаш, ЙТХлари ўчоқларини аниқлаш ва бартараф этиш, ушбу нохуш ҳодисаларнинг олдини олиш борасида турли ижтимоий тузилмалар, транспорт тизими, йўл қурилиш ташкилотлари, ҳуқуқни муҳофаза этувчи органлар ва бошқа идоралар билан ўзаро ҳамкорликни жадаллаштириш, фуқароларда ҳайдовчилик маданиятини юксалтириш, ушбу соҳада қонунчилик тарғиботини кучайтириш каби бир қатор долзарб вазифаларни амалга ошириш кераклигини айтмоқда.

Мамлакатимизда автомобилсозлик саноати ривожланиб бормоқда. Шу боис транспорт воситалари сони, шаҳар ҳамда қишлоқ йўлларида автомобиллар ҳаракати кўпаймоқда. Бу эса йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш масаласи муҳимлигини тақозо этади. Аҳоли, айниқса болаларга йўлларда хавфсиз ҳаракатланиш қоидаларини ўргатиш муаммони ҳал этишнинг самарали усуллари билан бирдир.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Йўл ҳаракати хавфсизлиги бош бошқармаси ва Халқ таълими вазирлиги томонидан ўтказилган болалар иштирокидаги йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олишга бағишланган матбуот анжуманида шу ҳақда сўз юритилди.

Масалан, бу борада ўқув юртларида ёшларга йўл ҳаракати қоидалари бўйича бошланғич билим берилмоқда. Умум таълим мактабларида ёш ҳаракат хавфсизлиги инспекторлари ва ёш автоинспекторлар клублари фаолият кўрсатмоқда. Ушбу клублар аъзоларининг ҳаракат хавфсизлиги бўйича халқаро танловларда муваффақиятли иштирок этаётгани улар ишининг самарадорлигидан далолат беради. “Дикқат, болалар!”, “Таътил”, “Дикқат, йўловчи!”, “Яшил чироқ” каби тадбирларнинг мунтазам ўтказилаётгани болалар ва ўсмирларга йўл қоидаларини ўйин шаклида, аниқ вазиятлар мисолида тушунтиришга ёрдам бераётир.

Йўл ҳаракати жараёни пиёда, йўловчи ва автотранспорт воситалари ҳаракатини тартибга солувчи, таъминловчи ҳаракат мезонидир. Ушбу жараён туфайли пиёда, йўловчи ва транспорт воситаларининг бир тартиб асосида ҳаракатланиш имконияти ва шароити юзага келади. Бу эса йўлларда турли кўнгилсизликларнинг олдини олишда асосий негиз ҳисобланади.

Маълумки, кўплаб ҳайдовчилару пиёдаларда тезроқ ҳаракатланиш, яъни жараённи жадаллаштириш иштиёқи ҳамиша юқори туради. Афсуски, бу улар томонидан йўл ҳаракати қоидаларининг бузилишига олиб келади. Таҳлиллар содир этилаётган қоидабузарликларнинг асосий қисмини белгиланган тезлик талабларини бузиш ташкил этаётганлигини кўрсатаётгани ҳам бунинг тасдиғидир.

Шуни ҳам айтиб ўтиш ўринлики, кейинги вақтда йўл ҳаракати иштирокчиларининг бирига нисбатан ҳурмат маданияти пасайиб бораётгани кузатилмоқда. Ўз навбатида, бу ҳар хил кўнгилсиз ҳолатлар ва йўл-транспорт ҳодисаларининг келиб чиқишига сабаб бўляпти.

Йўл-транспорт ҳодисалари болалар иштирокида содир этилаётгани ғоят ачинарлидир. Агар буни рақамлар тили билан айтадиган бўлсак, 2020 йилнинг ўтган олти ойи давомида республикаимиз ҳудудида болалар иштирокида 767 та йўл-транспорт ҳодисаси рўй берган. Бу - оддий рақам эмас. Чунки бу жонсиз рақам ортида жондан азиз бўлган фарзандларимизнинг ҳаёти, келажаги билан боғлиқ масала турибди. Ахир автоҳалокат ҳодисасида дунёдан кўз юмган фарзандининг доғида куйиб адо бўлган оналар, суянчигидан бевакт жудо бўлган оталар фарёдини, уларнинг қалб изтиробларини бирон нима билан ўлчаб бўладими. Бир умрга ногиронлик тўшагига михланган болаларнинг айби нима? Нима учун улар бошқа тенгдошлари каби ўйнаб-кулмаслиги керак?

Кўнгилдан ўтаётган бу ўйларнинг жавоби тариқасида айтиш мумкинки, болалар асосан катталарнинг лоқайдлиги, эътиборсизлиги туфайли ёруғ дунёдан кўз юммоқда. Улар қаровсиз қолгани, кўчаларда катталарнинг назоратсиз юрганлиги сабабли ғилдираклар остида қолишяпти. Йўл ҳаракати қоидаларини билмаслиги учун фалокатга учрашяпти.

Фарзандини ўйлаган, унинг тақдирига, юриш-туришига бефарқ бўлмаган ота-она боласини қаровсиз қолдирмайди. Дейлик, ота-она бирор-бир сабаб билан фарзанди кўчага чиқиб кетганлигини билмай қолгандир, лекин бошқа катталар-чи? Маҳалла фаоллари, кўни-кўшнилар қаерга қарашмоқда? «Бир болага етти кўшни ота-она», деган нақлимиз ўз аҳамиятини йўқотдимиз?! Ана энди кўз олдингизга келтиринг. Ҳар куни сиз билан биз, яъни катталар кўча-кўйда бемақсад, назоратсиз юрган қанчадан-қанча болаларни кўраимиз. Аммо ҳеч биримиз улар нега мақсадсиз юрганлигини сўрамаймиз, танбех бермаймиз.

Яна бир масала. Маълумки, мактабларимизда оз бўлса-да, «Йўл ҳаракати қоидалари» дарслари ўтиб турилади. Бироқ дарсларни янада сифатли, малакали ўтиш учун зарур бўлган адабиётлар, кўргазмали қурооллар кам. Боз устига, йўл ҳаракати қоидалари бўйича дарс ўтаётган муаллимлар бу фанга етарлича эътибор қаратишяпти, деб бўлмайди. Шу сабабли аксарият болалар ҳаракатланиш хавфсизлигининг оддий талабларини ҳам билишмайди ёки унга амал қилишмайди.

Тўғри, сўнгги вақтда болаларга йўл ҳаракати қоидаларини ўқитиш ишида оз бўлса-да, силжиш сезияпти. Айниқса, Президентимизнинг 2019 йил 30–31 январь кунлари Жиззах вилоятига ташрифи даврида вилоят ИИБ ЙҲХБ томонидан йўл ҳаракати қоидаларини ўқитиш учун жиҳозланган махсус синф хонаси тақдим этилганидан сўнг бу ишга эътибор кучайди. Давлатимиз раҳбари томонидан жорий этилган янгиликка юқори баҳо берилди. Бу тажрибани, аввало, «Жиззах тажрибаси» сифатида Жиззах вилоятида кенг ёйиш, кейинчалик республиканинг бошқа ҳудудларида ҳам жорий этиш юзасидан тегишли топшириқлар берилди. Президентимиз вилоятда ўтказилган кенгайтирилган йиғилишда ҳам бу масалага яна қайтиб, топшириқ ижросини таъминлаш бўйича бир қатор вазифаларни кўйди.

Бундан ташқари, Вазирлар Маҳкамасининг «Йўл ҳаракати хавфсизлиги кунини ўтказиш ва йўл-транспорт ҳодисалари профилактикасининг самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»га қарорида ҳам айтилган ушбу масалага алоҳида эътибор қаратилган ҳамда умумтаълим мактабларида амалга оширилиши лозим бўлган устувор вазифалар белгилаб берилган. Улар ижросини таъминлаш юзасидан ДЙҲХХ томонидан бир қатор ишлар, жумладан, болалар иштирокидаги йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олиш, уларнинг йўл ҳаракати хавфсизлигига оид билимларини ошириш мақсадида республиканинг ҳар бир туманида биттадан «Йўл ҳаракати қоидалари» фанини ўқитиш учун намунали синфларни ташкил этиш, автомобиль йўллари ёқасида жойлашган мактаблар олдидаги асфальтга «мак-

таб» деган ёзувларни ёздириш, пиёдалар ўтиш чизиқлари ҳамда йўл белгиларини ўрнатиш ва доимий назорат қилиш ишлари ташкил этилмоқда. Болаларга йўл ҳаракати қоидаларини ўргатишда амалий машғулотларнинг ўз ўрни бор. Шундай экан, ҳар бир мактабда махсус жиҳозланган автомайдончалар ва ҳар бир синфда ҳаракатланиш хавфсизлиги бурчаклари бўлишига эришиш зарур. Энг муҳими, фарзандлар тарбиясига, уларнинг барча фанлар қатори йўл ҳаракати қоидалари бўйича ҳам мустаҳкам билим олишига эришмоқ даркор. Чунки кам бўлса-да, йўлларимизда болалар ҳалок бўляпти, жароҳат олишяпти. Демак, бу борадаги ишларни янада кучайтириш, муаммо ечимини биргаликда излашимиз керак. Ана шунда кўзланган мақсадга эришишимиз осон бўлади. Мақсад битта – болаларни фалокатлардан, йўл-транспорт ҳодисаларидан асрашдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Юшков В.С., Юшков Б.С., Бургунутдинов А.М. Система активной безопасности и снижение аварийности на автомобильных дорогах // Вестник МГСУ. 2014. № 10. С. 168—176.
2. Якупов А.М. Опасность и безопасность дорожного движения // Современные проблемы транспортного комплекса России. 2015.
3. Майоров В.И. Содержание понятия «Безопасность дорожного движения»: теоретические основы // Вестник. 2012.

МАҲКУМЛАРНИ КАСБ-ХУНАРГА ЎРГАТИШИНING ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА МОҲИЯТИ

Қушбоқов Шохрух Хасан ўғли
ИИВ Академияси ўқитувчиси
Омонов Шавкат Самитилло ўғли
ИИВ Академияси курсанти
Тел. +99890-133-67-31

Аннотация. Мақолада жазони ижро этиш муассасаларини маҳкумларни касб-хунарга ўргатиш билан уларни иш билан таъминлаш борасида ҳуқуқшунос олимлар фикрлари ва қонунчиликдаги тарифлар асосида таҳлил қилиниб кўриб чиқилган.

Таянч тушунчалар: жазони ижро этиш муассасаси; маҳкум; тараққиёт стратегияси; дастлабки ижтимоий-моддий ёрдам пакети, маҳкумлар касб-хунар таълими.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги жазони ижро этиш департаменти томонидан жазо муддатини ўтаётган маҳкумларни ижтимоий фойдали меҳнатга жалб этиш, уларга касб сирларини ўргатиш мақсадида ўқув курслари ташкил этилмоқда. Ушбу курс қатнашчилари вилоят “Хунарманд” уюшмаси мутахассислари томонидан ёғоч ўймакорлиги, металлдан буюмлар яшаш ва тикувчилик каби йўналишларда ҳам назарий, ҳам амалий билим олишади[1]. Ушбу курсларни қатнашиб ўзини кўрсата олган хунар эгаси бўлганлар озодликка чиққандан кейин тадбиркорлик фаолиятларини бошлашлари, уни ривожлантиришда, бугунги кунда юртимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш, уларга берилаётган имтиёз ва имкониятлар берилиши мумкин.

Бу борада 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармонинг 14-мақсади (Қонун устуворлиги ва конституциявий қонунийликни таъминлаш ҳамда инсон қадрини ушбу жараённинг бош мезони сифатида белгилаш)нинг биринчи хатбошисида. Маҳкумлар ва жазони ўтаб бўлган шахсларнинг меҳнат, ижтимоий таъминот ва халқаро эътироф этилган бошқа ҳуқуқларини таъминлаш, уларнинг ижтимоий мослашуви ва жамиятга реинтеграциясига қўмаклашишнинг самарали механизмларини жорий этиш, ушбу йўналишда давлат ва жамият институтларининг биргаликдаги фаолиятини йўлга қўйиш[2] масаласи назарда тутилган.

Бу борада юртимизда салмоқли ишлар амалга оширилмоқда булардан асосийси 2019 йил 16 апрелдаги “Озодликдан маҳрум этилган шахслар учун умумий таълим ва касб-хунарга ўқитиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 318-сонли қарори бўлиб ушбу қарор билан касб хунарга ўқитиш марказлари ташкил этилди.

Ушбу касб-хунарга ўқитиш марказларининг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгилаб қўйилди:

Биринчидан, миллий ғояга садоқат ва ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, маънавий бой, мустақил дунёқарашга эга ва мустақил фикрлайдиган баркамол шахсни шакллантириш;

Иккинчидан, давлат таълим стандартлари доирасида маҳкумларнинг сифат жиҳатидан юқори даражада билим олиши ва уларни касбга тайёрлашни таъминлайдиган умумтаълим ҳамда касб-хунар таълими дастурларини амалга ошириш;

Учинчидан, маҳкумларни жазодан озод этилганидан сўнг жамиятга мослаштириш мақсадида меҳнат бозорида талаб этилган касбларни эгаллаши учун уларга меҳнат кўникмаларини сингдириш ва мустаҳкамлаш вазифалари юклатилди. [3].

Маҳкумлар билан ишлаш жараёни тартибга солинган бу борада Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 30 июндаги «Ўзбекистон Республикасининг жиноят-ижроия кодексига маҳкумларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ишончли ҳимоя қилинишини таъминлашга қаратилган ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ-625-сонли қонуни билан Жазони ижро этиш муассасалари қошида Рағбатлантириш камиссияси ташкил этилиб, ушбу камиссиялари ташкил этилгани ва ушбу камиссиялар рағбатлантиришда асосий тамойилларидан бири этиб меҳнатга бўлган эътиборини инобатга олиши ҳам юртимизда маҳкумлар меҳнати ва уларнинг касб-хунарга бўлган эътиборини ошириш чора-тадбирлари кўрилатгани тақсинга сазовордир.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 16 апрелдаги 318-сонли қарори билан тасдиқланган 2-илоvasида «Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги Касб-хунар таълими марказининг жазони ижро этиш муассасалари ҳудудида жойлашган ҳамда Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги тасарруфига ўтказилаётган касб-хунарга таълими муассасаларининг рўйхати кўрсатилган. Жумладан:

1. Тошкент вилоятида жойлашган 21-сон жазони ижро этиш колонияси қошидаги 22-сон касб-хунар мактаби.

2. Тошкент вилоятида жойлашган Тарбия колонияси қошидаги 24-сон касб-хунар мактаби.

3. Қарши қурилиш касб-хунар коллежининг 2-сон жазони ижро этиш колонияси қошидаги бўлими.

4. Косон шаҳар «Агробизнес» касб-хунар коллежининг 10-сон жазони ижро этиш колонияси қошидаги бўлимлари ташкил этилгани маҳкумларда касб ўрганиб келажакда

ўз иш ўрнига эга бўлиб, жиноят содир этишини олдини олишга биринчи қадам деб ҳисоблаймиз.

Фикримизча, маҳкумларни касб-хунарга ўргатиш орқали улардан юртимиз учун малакали кадрларни тайёрлаш, уларни махсус касбий тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш бўйича самарали механизмларни жорий этишдан кўзланган мақсад. Уларда қонун талабларига ва жамиятдаги ҳуқ-атвор қоидаларига риоя этиш маданиятини, билим ва маънавий-ахлоқий савиясини оширишга интилишни шакллантиришдир.

Хулоса қилиб айтганда, касб-хунарга ўқитиш марказларида маҳкумларнинг муайян турдаги ишларни бажариш учун зарур касбий билим ва меҳнат кўникмаларини эгаллашини тезлаштиришга қаратилган ўқув режалари ва дастурлари асосида таълим берилиши йўлга қўйилиши кўзда тутилган бўлсада ушбу ишлар амалга оширилмаяпти. Ушбу соҳада ҳам ишлар амалга оширилса мақсадга эришилган бўлар эди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. <https://jviib.uz/uz/news/makumlarni-fojdali-menatga-zhalb-etish-masadida-uuv-kurslari-tashkil-etildi>.

2. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 01.07.2020 й., 03/20/625/1007-сон.

3. Вазирлар Маҳкамасининг 16.04.2019 йилдаги «Озодликдан маҳрум этилган шахслар учун умумий таълим ва касб-хунарга ўқитиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 318-сон қарори.

ALIMENT UNDIRILISHGA OID MASALALAR

Abdunazarov Abdurahmon Toshtemirovich,

Toshkent viloyati yuridik texnikumi o'qituvchisi

E-mail: abdunazarovabdurahmon0605@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada aliment undirishga doir tushunchalar, alimentlar va aliment majburiyatlari bo'yicha qarzlarni undirish tartibi, aliment miqdori, aliment miqdorini aniqlash tartibi, shuningdek, aliment qarzining miqdorini belgilashga doir qoidalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: aliment, aliment qarzi, qat'iy summa, ish haqi, o'rtacha oylik ish haqi, aliment qarzining miqdorini belgilash.

Yurtimizda oilaning jamiyatdagi o'rni beqiyosdir. Biroq oxirgi vaqtlarda turli xil sabablar bilan oilaviy ajrimlar soni ortib bormoqda. Bunday holatlardan so'ng voyaga yetmagan bolalarning huquqlarini himoya qilish, ularni moddiy jihatdan ta'minlash eng muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Shuni ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 64-moddasiga ko'ra, ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar[1].

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oila Kodeksining 96-moddasiga ko'ra voyaga yetmagan bolalariga ta'minot berish majburiyatini ixtiyoriy ravishda bajarmagan ota (ona)dan sudning hal qiluv qaroriga yoki sud buyrug'iga asosan aliment undiriladi[2].

Bizga ma'lumki, sudning hal qiluv qaroriga yoki sud buyrug'iga asosan belgilangan aliment undirishga doir ijro hujjatlarini ijro etishda O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Majburiy ijro byurosi vakolatli organ hisoblanadi.

Ushbu organ tomonidan ijro ishlarini yuritishda O'zbekiston Respublikasining “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida”gi Qonuni ancha yillar muqaddam qabul qilingan bo'lsada, hamon o'z dolzarbligini yo'qotgani yo'q.

Shu o'rinda, ushbu Qonunning ayrim munosabatlarni tartibga soluvchi moddalariga to'xtalib o'tish joiz.

Xususan, O'zbekiston Respublikasining “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida”gi Qonunining 30-moddasiga muvofiq ijro hujjatlarining alimentlar undirish to'g'risidagi talabi darhol ijro etilishi kerakligi belgilab qo'yilgan. Ushbu Qonunning 70-moddasida alimentlar va aliment majburiyati bo'yicha qarzlarni undirish tartibi O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi bilan belgilanishi nazarda tutilgan[3].

O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksining 99-moddasida agar voyaga yetmagan bolalariga ta'minot berish haqida ota-ona o'rtasida kelishuv bo'lmasa sud tartibida undirilishi belgilangan.

Ushbu Kodeksning 101-moddasida esa ota-onadan voyaga yetgan, ya'ni 18 yoshdan oshgan mehnatga layoqatsiz, yordamga muhtoj bolalariga undiriladigan alimentning miqdori sud tomonidan aliment to'lashi shart bo'lgan ota-onaning oilaviy va moddiy ahvoli hisobga olinib, har oyda pul bilan to'lanadigan qat'iy summada belgilanishi nazarda tutilgan.

Shu o'rinda savol to'g'iladi? Voyaga yetmagan, ya'ni 18 yoshga to'lmagan farzand uchun agar uni ota-onasi ish haqi va boshqa daromadi doimo bir xilda bo'lmay, o'zgarib tursa, shuningdek, ota-onasi rasman belgilangan ish haqi yoki daromadga ega bo'lmasa aliment miqdori qancha bo'ladi?

Aksariyat hollarda aliment undirishga doir ijro ishlarida rasman belgilangan ish haqi yoki daromadga ega bo'lmagan ota yoki ona qancha miqdorda aliment to'lashi lozimligi belgilanmagan bo'lib, bu turli xil muammolar keltirib chiqarmoqda.

Xususan, aliment to'lovchi ota yoki ona rasman belgilangan ish haqi yoki daromadga ega bo'lmaganligi sababli aliment to'lashning keyingi davriga ham Oila kodeksining 140-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasida belgilangan o'rtacha oylik ish haqi midoridan kelib chiqqan holda aliment to'lashga majbur bo'lmoqda.

Vaholanki, O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksining 102-moddasiga muvofiq aliment to'lashi shart bo'lgan ota-onaning ish haqi va (yoki) boshqa daromadi doimo bir xilda bo'lmay, o'zgarib tursa yoxud daromadining bir qismini natura tarzida oladigan bo'lsa, shuningdek daromadidan ulush tarzida aliment undirish imkoniyati bo'lmasa yoki ota-ona rasman belgilangan ish haqi yoki daromadga ega bo'lmasa, voyaga yetmagan bolalarning ta'minoti uchun to'lanishi lozim

bo‘lgan aliment miqdori har oyda pul bilan to‘lanadigan qat’iy summada belgilanishi mumkin.

Shuningdek, 2016-yil 29-iyuldagi O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining Qaroriga ko‘ra sudlar aliment miqdorini aniqlashda, Oila kodeksining 102-moddasida belgilangan tartibga qat’iy rioya etishlari, sud hal qiluv qarorida aliment miqdori har oydagi ish haqi va (yoki) boshqa daromadning muayyan qismida yoki pul bilan to‘lanadigan qat’iy summada belgilanganligi sababini ko‘rsatishi lozim[4].

Ushbu masalani yechimi sifatida Oila kodeksining 102-moddasi qarzdor ota-ona rasman belgilangan ish haqi yoki daromadga ega bo‘lmasa, voyaga yetmagan bolalarning ta‘minoti uchun to‘lanishi lozim bo‘lgan aliment miqdori har oyda pul bilan to‘lanadigan qat’iy summada belgilanishi shartligini nazarda tutuvchi norma bilan izohlanishi maqsadga muvofiqdir. Bu o‘z navbatida aliment undirishga oid chiqarilayotgan qarorlarda sudlar tomonidan har tomonlama o‘rganilgan holda aliment miqdorining aniq belgilanishi va fuqarolarning aliment undirishga oid murojaatlarning kamayishiga olib keladi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oila Kodeksi.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining “Sudlar tomonidan voyaga yetmagan va voyaga yetgan mehnatga layoqatsiz bolalar ta‘minoti uchun aliment undirishga oid ishlar bo‘yicha qonunchilikni qo‘llash amaliyoti to‘g‘risida”gi Qarori.

KORRUPSIYA BILAN BOG‘LIQ JINOYATLARNING KRIMINALISTIK HUQUQIY TAVSIFI

Abduqodirov Axrorbek Qobuljon o‘g‘li,
Toshkent viloyati yuridik texnikumi o‘qituvchisi
E-mail: axrorbektdyu@gmail.com

Annotatsiya: mazkur tadqiqot ishida korrupsion jinoyatlarning kriminalistik huquqiy tavsifi va uning elementlari tahlil qilingan. Shuningdek, jinoyatlarning kriminalistik tavsifi va uning elementlari xususida ilmiy izlanish olib borgan tadqiqotchi olimlarning ilgari surgan qarashlari keng muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: kriminalistik tavsifi, jinoyat predmeti, jinoyat mexanizmi.

Bizga ma’lumki har qanday jinoyatlar o‘zining sodir etish usuli va uni sodir etgan shaxsi, sodir etish vaqti, joyi va jinoyat sodir etish uchun yuzaga kelgan shart-sharoitlar jihatidan bir-biridan farq qiladi. Jinoiy huquqiy jihatdan olib qaraganda sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmishning bunday tavsiflanishi jinoyatning kriminalistik tavsifi hisoblanadi. Jinoyatlarning kriminalistik tavsifi dastlabki asosiy manba hisoblanib, tergov jarayonida ko‘p jihatdan ushbu ma’lumotlarning to‘liqligi va xolisligiga bog‘liq bo‘ladi. Korrupsiya bilan bog‘liq jinoyatlarni ko‘p qirraliligi va transmilliy harakterga ega bo‘lganligidan kelib chiqadigan bo‘lsak kriminalistik tavsifini o‘rganish jinoyatlarni tez, to‘la va har tomonlama tergov qilish uchun zarur ekanligi bilan belgilanadi.

Korrupsion jinoyatlarning kriminalistik tavsifi tushunchasiga to‘xtalar ekanmiz, bu borada ilmiy tadqiqot olib borgan milliy va xorijiy tadqiqodchi olimlar tomonidan ko‘plab fikrlar ilgari surilganligini ko‘rishimiz mumkin. Jumladan, V.N. Isaenkoning fikricha jinoyatlarning kriminalistik tavsifi tushunchasi mohiyatan jinoyat haqidagi ma’lumotlar, aybdor shaxsini aniqlash va uni jinoiy javobgarlikka tortish uchun ahamiyatli hisoblangan jinoyatning tarkibiy elementlari, ya’ni joyi, vaqti, usuli va boshqa jihatlari, ular bilan bo‘g‘liq ma’lumotlarning tizimlashtirilgan majmui hisoblanadi[1]. A.B.Qulahmetovning fikricha jinoyatning kriminalistik tavsifi muayyan turdagi jinoyatlar xususiyatlarining inkosi bo‘lib, u jinoyatning sharoitlari va uni sodir etish hamda yashirish usuli va mexanizmini qayd etuvchi xossalar bo‘lib, jinoyatchining va jabrlanuvchining shaxsini aniqlashga, jinoyatni ochish va tergov qilishga ko‘maklashadi[2]. P.A. Alimova hamda A.N. Norboyevlar jinoyatning kriminalistik tavsifi jinoyat va jazo to‘g‘risidagi qonunda belgilab qo‘yilgan ijtimoiy jihatdan xavfli, g‘ayrihuquqiy qilmishlarning ko‘rib chiqilayotgan turlarining eng muhim tomonlari to‘g‘risidagi umumlashtirilgan daliliy ma’lumotlardan hamda ularga asoslangan ilmiy xulosalar va tavsiyalar tizimidan iborat bo‘ladi deb hisoblaydilar[3]. Jinoyatlarning kriminalistik tavsifi – hodisaning bo‘lishi mumkin bo‘lgan ehtimolli informatsion model hisoblanib, tahminiy xulosa chiqarish, tergov versiyasini olg‘a surish uchun asos bo‘ladi. Jinoyatning kriminalistik tavsifi o‘ziga xos matritsiya vazifasini bajaradi: u bo‘lishi mumkin bo‘lgan hodisaning informatsion modelini yaratish imkonini beradi[4].

Shuningdek, jinoyatlarning kriminalistik tavsifi o‘z ichiga bir qator elementlarni mujassam etadi. Ish holatlari jarayonlarida esa kengayib borishi mumkin. Bu o‘rinda jinoyatlarni kriminalistik tavsifi haqida so‘z yuritgan tadqiqotchi olim Mirzayevning ta’limotiga ko‘ra, jinoyatlarning kriminalistik tavsifi o‘z ichiga jinoyat mexanizmi: jinoyat sodir qilish usuli, tayyorgarlik, yashirish, jinoyatni ochish va tergovga qarshilik qilish[5] kabi elementlar kirishini ta’kidlaydi. Lekin, olim tomonidan ilgari surilgan mazkur ta’limot jinoyatlarni to‘la va har tomonlama ochish uchun yetarli darajada bo‘lmaydi. Chunki, bunda jinoyatlarni ochishda muhim hisoblangan elementlar tor doirada ilgari surilgan. Shu bilan bir qatorda mazkur masala doirasida tadqiqot olib borgan bir guruh olimlarning qarashlariga ko‘ra esa jinoyatlarni kriminalistik tarkibiy elementlariga uning ijtimoiy xavfiligi, sodir etish usullari va ularning qo‘llanilishini ko‘rsatuvchi alomatlarida, shuningdek sodir etish vaqti, jinoyatchining shaxsi, hodisa sodir bo‘lgan joyda va jinoyatchida qolgan izlar hamda boshqa dalillarda namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi[6].

Jinoyatlarning kriminalistik tarkibiy elementlari xususida Alimova hamda Norboyevlar qarashlariga ko‘ra jinoyatlarning kriminalistik elementlarni 1) jinoyatning tushunchasini aniqlash 2) uni tergov qilishning umumiy shart sharoitlarini (tergov qilishning izchilligi, muddatlari ham shakli va boshqalar) tasniflash 3) jinoyatlarni sodir etish va yashirish usullari haqidagi ma’lumotlar tizimi 4) ehtimol tutilgan jinoyatchining va ehtimoldagi jabrlanuvchining shaxsi

to'g'risidagi ma'lumotlar 5) aniqlanishi lozim bo'lgan holatlar doirasiga ajratib ko'rsatgan. Shuningdek, tadqiqotchi olim A.B. Shmonin va C. Merkulovalarning jinoyatlarni kriminalistik tavsifiy elementlari borasida ilgari surgan ta'limotiga ko'ra esa jinoyat natijasida kelib chiqqan oqibat, jinoyat sodir etilishiga sabab bo'lgan shart-sharoit (motiv, maqsad) isbotlash predmeti, jinoyat sodir etilishining subyektiv tomoni, jinoyat sodir etilishining shart-sharoiti (joyi, vaqti) Jinoyatda ishtirokchilarning xulqi, jinoyat va oqibat o'rtasidagi sababiy bog'lanish kabi holatlarni jinoyatlarni kriminalistik tavsifining elementlari sifatida ilgari surgan. A.G. Fillipin va N.A. Burnashevlarning asarlarida jinoyatning kriminalistik tavsifi elementlariga quyidagilarni qamrab olishini ilgari surganlar: tajavuz predmeti, jinoyatni sodir etish usuli, jinoyatni sodir etish joyi, vaqti, shart-sharoitlari jinoyatdan qoladigan izlar, jinoyatchi shaxsi.

Yuqoridagi keltirilgan bir qator olimlar mazkur holat yuzasidan keltirilgan xilma-xil tariflaridan ko'rishimiz mumkinki har bir tadqiqotchi o'zining nuqtai nazaridan kelib chiqib yondoshgan. Ayrim olimlar esa jinoyatlarning kriminalistik tavsifiy elementlarini jinoyatlarning tarkibiy elementi sifatida tavsiflaydi. Yuqoridagi holatlarni ham inobatga olgan holda bizning fikrimizcha jinoyatlarning kriminalistik tavsifi va uning tarkibiy elementlariga quyidagilarni kiritishimiz mumkin: jumladan jinoyatlarni sodir etish usuli, jinoyatlarni sodir etish joyi va vaqti, jinoyatlarning predmeti, jinoyat holatlarni o'zida aks ettiruvchi izlar, jinoyatning shaxsi va uning maqsad hamda motivlarini keltirishimiz mumkin.

Korrupsiya bilan bog'liq jinoyalarning kriminalistik elementi sifatida jinoyatning predmetini keltiradigan bo'lsak, pul, valuta qimmatliklari, qimmatbaho buyumlar, avtomobillar va boshqa har qanday mol-mulk, oziq-ovqat mahsulotlari, spirtli ichimliklar, antiqa buyumlar va h.k., ya'ni moddiy qimmatga ega bo'lgan har qanday narsalar yoxud mulkiy xususiyatdagi naf ko'rish (sanatoriya yo'llanma, turistik yo'llanma, biron-bir pulli xizmatni ko'rsatish kabilar) poraning predmeti bo'lishi mumkin. Shu narsani unutmaslik kerakki, mulkiy xarakterga ega bo'lmagan foydalar pora predmeti bo'lishi mumkin emas. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sud plenumining “Poraxo'rlik ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida”gi qarorining 2-bandini keltirishimiz mumkin. Unga ko'ra jinoyatning predmeti sifatida: pul, qimmatbaho qog'ozlar, moddiy boyliklar, shuningdek, pora oladiganga qaytarmaslik sharti bilan, lekin mulkiy mohiyatga molik bo'lgan (masalan, ta'mirlash, qurilish, qayta tiklash ishlarini bajarish va boshqalar) xizmatlar pora predmeti bo'lishi mumkin ekanligi keltirib o'tilgan. Statistik ma'lumotlarga qaraganda amaliyotda asosan korrupsion jinoyatlarning predmeti sifatida ko'p hollarda pul yoki turli qimmatli qog'ozlar orqali amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Исаенков в.н. криминалистическая характеристика преступлений и ее разновидности. - № 1 (14). – 2014 – С.
2. Qulahmetov A.B Voyaga yetmaganlarning jinoyatlarini tergov qilish. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIB Akademiyasi, 2003.
3. Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская. Криминалистика. Учебник для вузов. Под ред. Заслеженного деятеля науки Российской Федерации, профессор Р.С. Белкин. – М.: Издательство группа НОРМА – ИНФРА. М, 1999. Бю 688.
4. Abdumajidov G'.A. Kriminalistika. – T.: Fan va texnologiya, 2005. – 331-bet.
5. Ikramov SH.T., Naberayev B.F., Nosirov U.M. Uy-joyga g'ayriqonuniy kirib sodir etilgan o'g'irlik jinoyatlarini tergov qilish amaliyoti: O'quv-metodik qo'llanma. N.: O'zbekiston Respublikasi IIB Akademiyasi, 2012. – 89-bet.
6. Alimova P.A., Norboyeva A.N., Ayrim turdagi jinoyatlarni tergov qilish metodikasi. – T.: TDYI, 2007.

KORRUPSION JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA TERGOVNI REJALASHTIRISH VA UNING AHAMIYATI

Farxutdinova Matluba,

Toshkent viloyati yuridik texnikumi o'qituvchisi

E-mail: haltursunovamalika@gmail.com

Annotatsiya: mazkur tadqiqot ishida korrupsiya bilan bog'liq bo'lgan jinoyatlarni tergov qilish jarayonida tergovni rejalashtirish va uning amaliy ahamiyati hamda bu borada tadqiqotchi olimlar tomonidan ilgari surilgan turli qarashlar muhokama qilingan. Shuningdek, tergovni rejalashtirishga e'tiborga olinishi kerak bo'lgan holatlar atroficha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: tergovni rejalashtirish, pora olish, pora berish, tergov rejasi, korrupsiya.

Jinoyatni tergov qilish murakkab va ko'p mehnat talab qiluvchi jarayon bo'lib, tergovchidan yuqori saviyadagi tashkiliy va aqliy qobiliyatni talab qiladi. Tergov qilish jarayonining murakkabligi shundaki, jinoyat ishi doirasida dalillarni faqatgina yig'ish emas, balki yig'ilgan dalillarni har tomonlama tekshirish, o'rganib chiqish va ularni jinoyat ishi holati bo'yicha to'g'ri baholash zarur. Chunki, jinoyatchilar ko'p hollarda sodir etgan jinoyatlarini yashirish uchun turli xil ayyorlik ishlatadilar, ya'ni jinoyat izlarini turli usullar bilan yashiradilar, jinoyatga baxtsiz tasodif yoki boshqa bir jinoyat ko'rinishini berishga harakat qiladilar hamda ba'zi hollarda jabrlanuvchi, guvoh va ish uchun daxldor bo'lgan boshqa shaxslarga nisbatan tazyiq o'tkazish holatlarida namoyon bo'ladi.

Jinoyat huquqiy jihatdan korrupsiya bilan bog'liq jinoyatlar doirasida surishtiruvchi, tergovchi va sud uchun jinoyatlarni ochish, jinoyatlarni tergov qilish va jinoyatlarni sodir etgan shaxsга nisbatan adolatli hukm chiqarish jarayonlarida qilmish doirasida aniqlanishi lozim bo'lgan holatlarni aniqlash muhimdir. Shuning uchun ham tergovchining sodir etilgan jinoyat doirasida o'tkazishi kerak bo'lgan barcha harakatlarini oldindan rejalashtirgan holda tergov rejasini tuzib olish muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Jinoyatni tergov qilishni rejalashtirish – jinoyat-protsessual qonunchiligining talablari va hodisaning o'ziga xos shart-sharoitlaridan kelib chiqqan holda tergov vazifalarini, ularni yechish yo'llari va usullarini aniqlash, tashkil etish esa tuzilgan tergov rejasini optimal amalga oshirish maqsadini ko'zlaydi, ya'ni ta'minlovchi xususiyat kasb etadi[1]. Har qanday kriminalistik faoliyatni rejalashtirish hech bo'lmasa minimal boshlang'ich axborotga ega bo'lishni, yuzaga kelgan vaziyatga yuzaga keluvchi vazifalarni hal qilish imkoniyatiga to'g'ri baho berishni, alohida rejalar o'rtasida muvofiqlikni ta'minlashni, jinoyatni ochishda belgilangan vaqt chegarasini qat'iy hisobga olishni taqozo etadi.

Tergov rejasini tuzish nafaqat korrupsion jinoyatlarni, balki barcha jinoyatlarni tergov qilish jarayonida ham tergovchi va prokuror tomonidan tergovni olib borishning rejasi tuzilishi mumkin va u og'zaki, yozma yoki ikkala shaklda bo'lishi mumkin. Shuningdek, tergovni rejalashtirishning amaliy va nazariy jihatdan olib qaraganda jinoyatlarni tergov qilishning rejasi o'zgaruvchan hisoblanib, u tergov jarayonida o'zgarishi va mustahkamlanishi mumkun. Chunki, dastlabki tergov rejasini tuzishda faqatgina tipik tergov vaziyatidagina kelib chiqadi, ma'lumotlar kam bo'ladi yoki mavhumlikka asoslangan holda tuziladi. Lekin, umumiy maqsad va asos yagona bo'ladi. Tergov jarayoni davomida to'plangan ma'lumotlar asosida dastlabki mavhumliklarga aniqlik kiritiladi va dalillarni baholash va ularni tizimlashtirishga qaratilgan harakatlar bilan to'ldirilishi mumkin. Shuningdek, ish bo'yicha haqiqat aniqlanganda, jinoyatni subyektining aybdorligi yoki aybsizligi to'liq aniq bo'lganda tergovning yakuniy bosqichida amalga oshirilishi kerak bo'lgan ma'lumotlarni kiritish asosida tergov rejasiga o'zgartirish kiritish orqali mustahkamlab boriladi.

Jinoyatlarini tergov qilish jarayonida tergovni rejalashtirish qay darajada ahamiyatli ekanligi haqida bir qator tadqiqotchi olimlar ham o'z fikrlarini bildirgan. Jumladan, tadqiqotchi olim N.B. Semyanining fikricha, tergovni rejalashtirish tergovchining tergov faoliyatini tashkil etishning muhim va ajralmas elementi, uning usuli, shuningdek, jinoyatni tergov qilishning samaradorligi va sifatining zarur va muhim sharti[2].

E. V. Shishkinaning fikricha, jinoyatlarni tergov qilishni rejalashtirish tergovning asosiy tashkiliy usuli hisoblanib, u vositalarni mohirona taqsimlashda, maqsadlarga erishish yo'llarini

aniqlashda, tergovchining ish vaqtini to‘g‘ri taqsimlash va uning mehnat unumdorligini maksimal darajada oshirish imkonini beradi[3].

N. P. Yablokovning ta‘biricha, jinoyatni tergov qilishni rejalashtirishni “tergovchining maqsadlarga erishishning eng maqbul usullarini aniqlashga qaratilgan murakkab aqliy faoliyati” deb tushunishni taklif qiladi[4].

R.R. Shakurov, A.M. Rahimov, Sh.T. Jumanov va N. Toshtemirovlarning ta‘kidlashlaricha rejalashtirish tergov usuli emas, balki tergovni tashkil qilish vositasi sifatida ilgari surganlar. Shuningdek jinoyat ishida reja tuzish asosan: a) jinoyat ishining mazmuni bo‘yicha, ya‘ni sodir etilgan jinoyatning alohida epizodi b) ayblanuvchilarga nisbatan v) hudud bo‘yicha qo‘zg‘atiladigan jinoyat ishlar bo‘yicha tuziladi[5] degan g‘oyani ilgari surgan.

Yuqoridagi olimlar tomonidan ilgari surilgan fikrlardan ko‘rishimiz mumkinki, jinoyatlarni tergov qilishni rejalashtirish muayyan bir jinoyat doirasida tergov qilish muammolarini qo‘yish va uni hal qilish jarayonlarida eng samarali bo‘lgan usullarni belgilash bilan bog‘liq jarayon hisoblanadi. Korrupsion jinoyat ishi doirasida tergovchi tomonidan tuziladigan tergov rejasi har bir jinoyatning sodir etish vaziyatlari, jinoyatning o‘ziga xos xususiyatlari va mazmuni bilan bo‘g‘liq bo‘ladi. Jumladan, mazkur turdagi jinoyatlar pora oluvchi va pora beruvchini bevosita jinoyat ustida qo‘lga olingan vaziyatlar bo‘lishi mumkin yoki porani mansabdor shaxsga berish va pora beruvchining manfaatlarini ko‘zlab muayyan harakatlar sodir etish haqidagi ma‘lumotlar ancha vaqtdan so‘ng qabul qilinishi hamda pora oluvchi va pora beruvchi bu haqiqatni inkor etishi bilan bog‘liq vaziyatlarda yohud tashkilotning o‘zida, uning bo‘limlarida, shuningdek muayyan hududda pora berish va pora olishning ko‘plab faktlari aniqlangan, oddiy xodimlar va fuqarolar tomonidan rahbar xodimlarga pora berilayotgani haqida ixtiyoriy arizalar mavjud bo‘lgan vaziyatlar bo‘lishi mumkin.

Bunday tergov rejaları tergovchi tomonidan tipik tergov vaziyatlarini har tomonlama o‘rganib unga asosan tergov faoliyatni rejalashtirish va uni tashkil etishga alohida ahamiyat qaratishi lozim bo‘ladi. Tergovchi ana shunday oldindan ishlab chiqilgan tergov rejasiga amal qilish orqali yuzaga keluvchi vazifalarni o‘z vaqtida hal qilish, shu tariqa ilgari surilgan tushmollarni tekshirish, vaqtdan oqilona foydalanish, o‘z ish yurituvda bo‘lgan har bir jinoyat ishi bo‘yicha bir maromda ish olib borish, rejaga o‘z vaqtida tuzatish kiritish, olingan natijalarga aniq baho berish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shuningdek, tergovchi jinoyat ishi doirasida tergov rejasini tuzishda quyidagilarni nazarda tutgan holda tuzishi kerak bo‘ladi: birinchidan, boshlang‘ich axborotni tahlil qilishi va hal qilinishi lozim bo‘lgan vazifani tavsiflashi kerak. Ikkinchidan, belgilangan vazifalarni amalga oshirish vaqti, joyi va ishtirokchilari, uchinchidan, tergov harakatiga tayyorgarlik ko‘rishda o‘tkazilishi kerak bo‘lgan tadbirlar. To‘rtinchidan, jinoyatni samarali hal qilishni ta‘minlovchi taktik usullarni tanlashi va zaruriy kriminalistik texnik vositalarni tanlashi kerak. Beshinchidan, tezkor vositalardan va oshkor etilishi mumkin bo‘lmagan yo‘l bilan qo‘lga kiritilgan ma‘lumotlardan foydalanishning maqsadga muvofiqligini belgilashi zarur. Oltinchidan, olingan natijalarni qayd etish usullarini nazarda tutishi kerak bo‘ladi. Bu esa jinoyat ishini tergov qilish, ochish va oldini olishda faoliyat samaradorligini oshirish, qonuniylik va adolatni qaror toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Kriminalistika. Darslik. A.K.Zakurlaev, D.B.Bazarova va b.q. – Toshkent: TDYU, 2015. – 180 bet.
2. Семьина, Н. Б. Основы планирования и программирования следственной деятельности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2009.
3. Криминалистическая тактика / отв. ред. В. Н. Карагодин, Е. В. Шишкина. Екатеринбург, 1998.
4. Криминалистика / отв. ред. Н. П. Яблоков. М., 2005. С. 129.
5. Shakurov R.R., Rahimov A.M., Jumanov Sh.T., Toshtemirov N. Bir necha shaxslar tomonidan yoki uyushgan guruh tomonidan sodir etilgan jinoyatlarni tergov qilish xususiyatlari. O‘quv qo‘llanma. – T.: O‘zbekiston Respublikasi IIB Akademiyasi, 2010- yil. 47 bet.

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 1-ҚИСМ

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000